

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Наукова бібліотека

Професор Брицький – педагог, учений, громадянин

Кам'янець-Подільський
2011

УДК 378.245(477.85)(082)
ББК 74.583(4Укр)6-8
П 84

Серія: Постаті в освіті і науці
Випуск 14

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 11 від 28 грудня 2010 р.)

Голова редакційної колегії:

О.М. Завальнюк, кандидат історичних наук, професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Відповідальний редактор:

В.С. Прокопчук, доктор історичних наук, професор, директор наукової бібліотеки університету

Члени редколегії:

Л.В. Баженов, доктор історичних наук, професор;
І.М. Конет, доктор фізико-математичних наук, професор;
Т.М. Опря, завідувач науково-бібліографічного відділу;
В.М. Пархоменко, провідний бібліограф

Укладач і автор вступної статті – В.С. Прокопчук

П 84 **Професор П.П. Брицький – педагог, учений, громадянин:** науково-документальне та бібліографічне видання / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Наукова бібліотека; [уклад. і автор вступ. статті В.С. Прокопчук]. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. - _____ с.: іл. – (Серія: Постаті в освіті і науці; вип. 14).

У виданні простежено життєвий шлях й науково-педагогічну і громадську діяльність доктора історичних наук, професора П.П. Брицького, вміщено спогади, документи і матеріали, його бібліографію.

В.С. Прокопчук,
директор наукової бібліотеки,
професор кафедри історії
народів Росії і спеціальних
історичних дисциплін
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
доктор історичних наук,
заслужений працівник
народної освіти України

Науково-педагогічна та громадська діяльність професора П.П. Брицького

“Через терни – до зірок...” Ця вистраждана людством формула буття чи не найбільше підходить до оцінки життєвого подвигу подолянина за походженням і буковинця за осідком, доктора історичних наук, професора кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича – Петра Павловича Брицького.

Народився він 5 лютого 1931 року в мальовничому подільському селі Лисанівці, що розкинулось за 10 км від містечка Меджибіж, тодішнього райцентру. Селянська родина Брицьких помітно відрізнялася від багатьох інших. Батько Павло Олексійович тягнувся до знань – після церковно-парафіяльної школи закінчив однорічну бухгалтерську, передплачував періодичку, зібрав чималу домашню бібліотеку, до якої ще змалку прикипіли сини Григорій, Петро, згодом – Василь та дочка Надія. А ще батько любив шахи. До Брицьких вечорами тягнулись сусіди, односельці: хто книгу почитати, хто пограти в шахи, хто просто поспілкуватись

з цікавими людьми, дізнатись, що робиться в світі. У родинній книгозбірні були твори українських класиків Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, І. Франка, П. Мирного, П. Грабовського. Співомовки подолянина Степана Руданського знали напам'ять і батьки, і діти. Петро любив оповіді Льва Толстого про Кримську війну (ще третьокласником захопився повістю “Козаки”), читав оповідання В. Короленка, дуже любив поезію та прозу М. Лермонтова, приваблювало хлопця художнє оформлення “Полного собрания сочинений” поета, ілюстрації, сповнені романтики й героїки вірші, поеми. Серед улюблених зарубіжних класиків – Фенімор Купер, Марк Твен, Майн Рід, Даніель Дефо, Джонатан Свіфт, Проспер Меріме та інші. Бібліотеку згодом поповнював брат Григорій, який 1940 року, після закінчення середньої школи, вступив до Вінницького педінституту.

Матері Мотрі Степанівні через сімейні обставини вчитися випало лише одну зиму, але вона могла і читати, і писати, зимовими вечорами довгенько просиджувала за книгою, розповідала дітям повчальні історії, виховувала в повазі до старших, до людей праці.

1938 року, вже знаючи літери та вмюючи читати, по складах вступив до першого класу. Допитливий хлопчик користувався прихильністю вчительки, був душею колективу. Однак з ранніх літ жив у атмосфері невпевненості в завтрашньому дні, страхові перед сільською владою. Зимовими вечорами, коли жінки-сусідки сходилися прясти пряжу, на посиденьках упівголоса, при зачинених дверях й зашторених вікнах, вели розмови про страшний голод 1932-1933 років, що забрав життя сили-силенної селян. Не раз рахували померлих з голоду по вулицях, звучали знайомі прізвища... У селі навіть певний час діяв притулок для дітей, батьки яких померли з голоду. Дехто з них навчався в одному з Петром класі.

Йшлося й про “чорного ворона”, що забирав односельчан на якісь “Соловки”. А якось став свідком, як “чорний ворон” завітав і до їх домівки. Поділений на дві половини селянський будинок був притулком сімей двох братів Павла і Йосипа Брицьких. Любив Петро бувати на дядьковій половині, гратися з двоюрідними Діною, Андрієм і Тамарою. Та й дядько був цікавим оповідником, адже воював у роки Першої світової, у 1918-1920 рр. служив в армії Укра-

їнської Народної Республіки. 1930 року був висланий до Сибіру як “підкуркульник”, звідти утік і кілька років працював у Донбасі.

21 лютого 1938 року дядько був напрочуд веселим, затіяв гру з дітьми. І раптом – стук у двері, а на порозі голова сільради й міліціонер з наганом. Дядько зник на довгі роки, пізніше дізнались, що 2 жовтня 1938 року був засуджений до “вищої міри” і страчений “з нагоди” чергової річниці революції... Згодом клеймо племінника “ворога народу” не раз ставало на заваді на життєвій дорозі Петра. У школі за відмінне навчання був удостоєний премії, а коли директор Файна Львівна її хотіла вручити, завгосп прошипів: “Кому? Племіннику “ворога народу?” І подарунок знову ліг на стіл. Відгомін 30-х відчував і під час навчання у фельдшерській школі, служби в армії...

До війни вдалося закінчити лише 3 класи – усі на “відмінно” з Похвальними грамотами. Вони й досі лежать у сімейному архіві Брицьких як свідчення потужної генетики й непересічних можливостей їх власника.

Петрові Брицькому випало бути свідком багатьох інших подій – мобілізації до Червоної армії, як вияснилося пізніше, для походу в Західну Україну. Відчутну тривогу в сільське життя внесла Фінська війна. Мобілізовані писали про великі морози, холод, хвороби. Приходили й похоронки.

Несподівано ввірвалася в його життя війна з німецькими фашистами. Велась до неї підготовка й на Летичівщині, до якої після війни відійшли Лисанівці. Залишились доти, дзоти так званого Летичівського укріпленого району, що мав у межах 125 км прикривати рух ворожих сил до залізничних вузлів Жмеринка, Вінниця, вінницького аеродрому. Це підтримувало віру жителів краю у захищеності їх домівок. І раптом – пригнали корів з пасовиська, а село мов би в траурі. Чоловіків викликали до сільради, де офіцер з військкомату відбирав до війська. Село заголосило. Воднораз спохмурніли й подорослішали діти, залишаючись за батьків. А 12 липня 1941 р. в село на мотоциклах прибули завоювники – горді, випечені...

1 жовтня пішли до школи, але через кілька тижнів навчання припинилося. Згодом в ній німці облаштували конюшню. Їм потрібна була тільки робоча сила як на окупованій землі, так і в Німеччині. Брата Григорія, який перед війною працював учителем, забрали в остарбайтери, а після невдалої втечі запроторили до Бухенвальду. Нічого не знали про нього до 1946-го. Повернувся додому після тривалого лікування інвалідом. А Петро, позбавлений можливості ходити в період окупації до школи, допомагав батькам, у вільний час читав книги, писав диктанти, вирішував задачі, які пропонував батько.

Школу відкрили в селі з приходом наших. Але батько був призваний на фронт, хоч чоловіків його віку вже й не брали, вдома залишалася мати – інвалід III групи, шістнадцятирічна сестра Надя, яка після риття окопів у прифронтовій смузі захворіла на тиф, та малолітній Василько. Уся важка робота лягла на плечі 13-літнього Петра.

Діти війни не знали дитинства. Не зазнав його і Петро Брицький. Весна 1944 року була складною за погодними умовами – 13-15 квітня вдарив мороз і насипало до 1,5 метра снігу, а через 3 дні сонце розтопило його, все довкруги перетворило у багно, в якій навіть танки грузили по башню. Як тільки випогодилось, сільський дідусь організував у колгоспній бригаді весняно-польові роботи: вилувлювали по полях поранених і підбитих коней, залишених військовими, ремонтували вози, жінки збирали по дворах зерно для посіву. Петро став їздовим – орав, сів, перевозив хліб як і всі його ровесники і ровесниці, і так – упродовж трьох років у колгоспі, і вдома. У село приходили похоронки. Діти, підбираючи “трофеї”, нерідко підривались. Міна розірвала на шматки й Петрового товариша – однолітка. Знову навалились податки, грошові і хлібні збори, “добровільна” позика – все для фронту, все для перемоги.

Одного разу, повернувшись з колгоспної праці, застав розламані сокирою хатні двері. Братів однокласник з парторгом колгоспу Коцюбою вкрали найцінніший статок Брицьких – бібліотеку. Душа кров'ю облилася, сів до столу й вилив біль у листі до батька. А незабаром отримав трикутник з фронту, датований 26 серпня 1944 року,

останній батьків лист, його заповіт синові: “Любий, милий синку Петрусь! Я твого листа одержав учора. Дуже тобі вдячний, що ти мене не забуваєш. Отже, прошу надалі пиши до мене – часто і побільше! Як робиш у колгоспі? Який врожай? Яка рілля – чи суха, чи хороша? Про всяку дрібничку пиши...” – просив батько. Він розрадив сина, просив не побиватись, мовляв книги купимо, головне повернутися додому живим. І наставляв: “Не впадай у відчай, а будь завжди веселий, бо твої літа теперішні – найкращі... Будеш ходити в школу – вчись добре, не лінуйся... Тобі наказую: образи не прощай. Сам ніколи нікого не ображай, а будь справедливим... Ти ще малий і тому не знаєш, які зрадливі бувають люди... Раджу тобі, хлопче, будь правдивий з гарними людьми, будь гарним у ділі...”

2 вересня 1944 року, десь у той день, коли лист прийшов у Лисанівці, батька смертельно поранили осколки міни. А Петро в істинності батькових слів переконувався не раз. І тоді, коли запопадливі активісти з міліціонером вийшли з-за куців й зловили з торбинкою зерна тринадцятирічну ровесницю й засудили на 4 роки тюрми. І тоді, коли колгоспний парторг Коцюба вчинив неймовірну несправедливість щодо сім'ї фронтовика. З труднощами 1947 року Брицьким все-таки вдалося отримати довідку з архіву про те, що батько не пропав без вісти, а загинув на фронті й нагороджений двома медалями “За відвагу”. Це звільнило сім'ю на 50 відсотків від податків. Коцюба на очах в уповноваженого району порвав довідку, забрав корову, ковану скриню, пальто, яке раніше обміняли на вівцю, щоб сестра мала в чому ходити до школи... У відповідь на скаргу прокурор району викликав маму до сільради, ображав, погрожував, ніч протримав у підвалі. А на ранок відвезли її до Вінницької психіатричної лікарні, де вона “відновлювала” здоров'я цілий рік...

1 жовтня 1944 року пішов до школи. Батькові уроки в час окупації оправдалися – був зачислений зразу до 5-го, минувши 4-й клас. 1946 року з госпіталю після Бухенвальда обізвався брат Григорій, а восени добився додому. Здавалося, буде легше, аж тут насунався голод. Урожай на Поділлі був такий, що можна було прохарчуватися, але держава вимітала все до крихти, нерідко прямо з поля зерно відвозили до залізничної станції.

Сім'я, як і інші в селі, голодувала. Міліціонери, облава за облавою, виловлювали хлопців 16 і більше років і відправляли в гірничі заклади ФЗН. Як представник родини “ворога народу” через півроку мав бути в числі перших відправлений на шахту й Петро. Тому, за порадою брата, вирішив не чекати, а пошукати щастя в “хлібному” Львові. У грудні 1946 р., залишивши навчання в 6 класі, поїздом з Проскурова помандрував до Галичини. Поїзд був переповнений: люди стояли, сиділи, де тільки можна, обліпили навіть дах вагона. У Підволочиську зняли 10 замерзлих тіл молдаванів з Бессарабії, склали штабелем під стіною маленької станції. На третій день поїзд дійшов до товарної станції Підзамче, що в передмісті Львова, де на пасажирів уже чекала облава. Міліціонери, загони НКВС виловлювали голодних людей, запирали в пусті приміщення й, виконуючи наказ з Москви – “утилізувати!”, винищували їх голодом, розстрілювали. Про це Петро Павлович дізнався аж 2009 року із повідомлення “Урядового кур’єра” про знищення там, у Підзамчі, 602 невинних людей, у тому числі 114 голодних підлітків і дітей. А йому пощастило, попутник – ще молодший хлопча, який вже встиг помандрувати по Україні, крикнув: “Лізь під вагон, дорослий туди не пролізе!” Перестрашений Петро кинувся під вагон поїзда, який вже почав рухатись, і зі своїм рятівником втік до міста. І все ж там був затриманий, а з дитячого розподільника відправлений до школи ФЗН, в якій протягом року здобував професію столяра. Обдарований, кмітливий хлопець і тут став одним з кращих учнів, про його успіхи 28 вересня 1947 року писала львівська газета “Вільна Україна”, вмістила фото. Школу закінчив у числі перших учнів, отримав вищий розряд і мав бути направлений на Донбас кріпильщиком у шахту. Але захворів на запалення легенів і був звільнений від обов’язкового відробітку протягом двох років. Хворий повернувся до Лисанівців.

На початку 1948 року директор школи, який ще до війни добре знав батька, запропонував підготуватись й екстерном здати іспити за неповно-середню школу. Протягом 4 місяців наполегливо опановував програму, у червні склав екзамени й отримав свідоцтво про закінчення семирічки, а в ньому – 15 відмінних оцінок з

усіх предметів, а ще Похвальну грамоту “За відмінні успіхи в навчанні та зразкову поведінку”.

Незважаючи на матеріальну скруту, питання вчитись далі чи не вчитись у сім’ї зразу ж вирішилось на користь першого. Інша справа – куди піти. Хотілося бути учителем, а значить після 7 класів навчатись ще 4 роки. Брат Григорій порадив йти у фельдшерську школу, за 3 роки отримати фах, стати, як кажуть, на ноги, а далі, за бажання, вищу освіту здобути заочно.

Протягом 1948-1951 рр. навчався у фельдшерській школі в Станіславі (нині – Івано-Франківську). Був першим учнем у навчанні, активним у громадському житті. Фотографія засвідчує скромний побут тогочасного учнівства: худі, витягнуті обличчя, шинель з чужого плеча, солдатська шапка. А на обличчі – усмішка: молодість брала своє. 30 червня 1951 р. отримав диплом з відзнакою, кваліфікацію фельдшера, виписку оцінок – 28 “відмінно” з усіх предметів – і направлення до Станіславівського медінституту в числі п’ятивідсоткового ліміту, виділеного школі.

Однак скористатися такою можливістю не зміг – треба було заробляти на прожиття, підтримувати маму. Вирішив рік попрацювати. Направлення отримав у с. Динівці Новоселицького району на Чернівеччині. Кадрів не вистачало – протягом липні-грудня 1951 року навіть виконував обов’язки завідувача дільничної лікарні, яка обслуговувала 7 сіл.

А наприкінці грудня 1951 року був призваний до армії. Тоді в сухопутних військах служили 3 роки, в авіації – 4, а в морфлоті – усі 5. Попав на однорічні курси авіатехніків при окружній військовій школі в м. Чорткові і мав би прослужити 4 роки. Однак випадок розпорядився по-своєму: під час ранкової фіззарядки в одного курсанта стався розрив стінки шлунка, в іншого – штучний пневмоторакс. За відсутності медиків Петро Брицький встановив правильний діагноз, надав невідкладну допомогу, викликав швидку й відправив хворих до міської лікарні. Випадок – нерядовий, його зразу ж перевели на службу до медсанбату, а згодом – фельдшером батальйону окремого полку зв’язку до Львова. Сер-

жант П.П. Брицький отримав можливість відвідувати бібліотеки, жити в культурно-освітньому середовищі, яке спонукало до самовдосконалення. Тут вступив до вечірньої школи, успішно закінчив її, отримав атестат зрілості. Так крок за кроком торував дорогу до своєї мрії стати вчителем історії.

У грудні 1954-го, рівно через 3 роки, демобілізувався й обрав тимчасове місце проживання с.м.т. Берегомет Вижницького району, де мешкав брат і потребував його допомоги, адже ходив з милицями, гіпсовими пов'язками на нозі та грудній клітці – бухенвальдські тортури давалися взнаки. Працював фельдшером. А наступного року перейшов на таку ж посаду в с. Лопушна згаданого району. Саме тут у житті Петра Павловича сталося чимало доленосних змін: 1955 року поступив на заочне відділення Чернівецького державного університету, 1957-1959 рр. за сумісництвом викладав історію в місцевій школі. Тут знайшлася його доля – акушеркою в Лопушну після закінчення Чернівецького медучилища приїхала за направленням Галина Бойко, яка 1958 року стала його дружиною. 1959 року побачив світ їх первісток – синок Павлик, названий на честь дідуся-фронтовика.

Молодого й активного спеціаліста вже з двома дипломами (1961 року закінчив університет, став дипломованим істориком) помітили в райкомі партії і в квітні 1960 року запросили на посаду заступника завідувача відділу. Водночас вирішилася житлова проблема – у Вижниці отримав квартиру. Весною 1962 року, не особливо рахуючись з бажанням Петра Павловича, обком партії забрав його на посаду інструктора. Нова посада була виразно не до душі. Скориставшись загостренням хвороби – кровоточила виразка дванадцятипалої кишки, подав заяву на звільнення, працював у школі і лише тоді, через 2 місяці роботи на новому місці, був звільнений з посади в обкомі партії.

З червня 1962 року працював заступником директора Вижницької районної загальноосвітньої заочної середньої школи, з лютого наступного року став її директором. У той час заочна школа користувалася великою популярністю в переростків, хто через певні обставини – окупація, фронт, робота, сім'я – не встиг отримати освіти.

Чимало з них працювало на керівних посадах і були вдячні молодому директору за чітко налагоджений навчальний процес, за розуміння і підтримку. Петро Павлович згуртував гарний колектив, чимало його колег згодом стали відомими науковцями: його попередник Віктор Трохимович Косяченко – кандидатом філологічних наук, доцентом Чернівецького національного університету, письменником; Петро Макарович Никоненко – кандидатом філологічних наук, проректором Ніжинського педуніверситету впродовж десяти років; Микола Андрійович Ігнатенко – доктором філологічних наук, провідним науковим співробітником Інституту літератури НАН України; Володимир Семенович Яковичин захистив докторську дисертацію з проблем лінгвістичної кібернетики, став провідним фахівцем Інституту кібернетики Академії наук у Білорусії. Спонукаючи колег до наукових занять і створюючи їм для цього необхідні умови, Петро Павлович усе частіше задумувався над тим, як реалізувати свої бажання і можливості. В умовах райцентру 1963 року долучився до діяльності товариства “Знання”, виступав з лекціями на історичну тематику, з міжнародних проблем. Виїзди на республіканські та всесоюзні семінари лекторів-міжнародників усе більше переконували в необхідності зайнятись науковими дослідженнями. Але шлях до науки виявився і нелегким, і більш тривалим, як гадалося..

1963 року в сім'ї з'явилася донечка Женя. 1967 року отримав настирливу пропозицію очолити Вижницьку школу-інтернат. Пройшовши свого часу гарт серед львівських безпритульних – вихованців школи ФЗН, вирішив допомогти інтернатським вихованцям, створити їм нормальні умови для життя і навчання. Працював на посаді директора до червня 1973 року. Про наслідки його директорування свідчить “Довідка про результати фронтальної перевірки роботи Вижницької школи-інтернату”, в листопаді 1972 р. підписана інспектором облвню В. Демчук та ще п'ятьма членами комісії: “На протязі 1968-1972 років директором Брицьким П.П. проведена значна робота по зміцненню матеріально-технічної бази школи. За рахунок капремонту побудований господарський корпус (котельня, баня, пральня). Усі

корпуси переведені на центральне опалення, а котельня і кухня – на газове опалення. Проведені капітальний ремонт і реконструкція харчоблоку (стіни кухні, посудомийки й умивальної облицьовані керамічною плиткою, закуплені газові плити ресторанного типу), фасаду навчального корпусу, основного спального корпусу. Придбані майже всі видані таблиці, біля 1000 діафільмів, 350 грамплатівок, телевізор, 3 програвачі, 2 діапроектори, 2 епідіаскопи, обладнаний радіовузол, радіофіковані всі кімнати...” І це – у 60-і роки! Метаморфози Вижницької школи-інтернату привернули увагу не тільки районного та обласного керівництва, до П.П. Брицького за досвідом їздили колеги з усіх областей, міністерські працівники... 1969 року за своєчасну і якісну підготовку школи-інтернату до нового 1969-1970 н.р. директор був нагороджений Грамотою Міністерства освіти УРСР та Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ.

Діти зі своїм улюбленим директором їздили на екскурсії до Києва, Одеси, Москви, Ленінграда. Поліпшилося харчування, у затишних спальнях, класних кімнатах добре працювалось і добре відпочивалось, діти отримували подарунки за успіхи в навчанні, художній самодіяльності і спорті та навіть грошову допомогу на перший період самостійного життя.

На початку 70-х, з приходом у ЦК КП України В.Ю. Маланчука, посилювався ідеологічний тиск на духовне життя, переслідування прогресивної думки і слова. 1972 року дійшла звістка, що колишній директор Чернівецького облдержархіву видатний історик Ф.П. Шевченко отримав догану, звільнені з роботи наукові співробітники АН УРСР Олена Апанович та Олена Компан. Переслідувань зазнав Олесь Гончар. Райком партії і навіть начальник районного відділення КДБ зажадали від П.П. Брицького виступити проти автора “Собору” та дисидента М. Ростроповича, що виїхав за кордон. Таких пропозицій Петро Павлович не міг прийняти з огляду на його ідейні та морально-етичні переконання. Стався конфлікт з владою, який закінчився звільненням його

з посади директора школи. Це й прискорило прийняття рішення про вступ до аспірантури для здійснення мрії молодості.

У грудні 1975-го, на 44-му році життя, здавши кандидатські іспити, маючи вже кілька наукових публікацій, став аспірантом Інститут історії Академії наук Української РСР. А за 8 місяців в основному завершив кандидатську дисертацію “Інтернаціональний характер антифашистського руху Опору в гітлерівських концтаборах (Бухенвальд, Маутхаузен, Міттельбау-Дора)”, яку успішно захистив у березні 1977 року в спеціалізованій вченій раді Інституту історії АН УРСР.

2 січня 1977 року був прийнятий на посаду викладача Чернівецького державного університету. Згодом піднявся до рівня старшого викладача, доцента, а 1988 року за пропозицією ректорату очолив кафедру історії КПРС. В умовах перебудови й гласності в січні 1990 року її реорганізували в кафедру політичної історії, а в грудні того ж року – у кафедру політичних наук (політичної історії, політології та соціології).

Університет усе настирливіше наполягав на підготовці докторської дисертації. Республіканська міжвузівська координаційна рада із суспільних дисциплін, що діяла під контролем ідеологічного відділу ЦК Компартії України, стягала дослідницький процес у русло трафаретних тем з історії партії. “Ви працюєте на кафедрі історії КПРС, то повинні обирати тему дослідження з історії КПРС”, – наполягав завідувач кафедри на одному із засідань у присутності ректора К.О. Червінського. Петро Павлович промовчав. Відчувши неординарність ситуації, ректор, йдучи із засідання, запропонував: “Проведіть мене”. Відбулася розмова. “Бачу, що Вас, Петре Павловичу, нудить від цих тем, – повів розмову Костянтин Олександрович. – То оберіть собі тему дослідження до душі, обгрунтуйте її і представте на вчену раду університету”. Так, дякуючи цій високопорядній людині, П.П. Брицький обрав тему із всесвітньої історії, узгодив у координаційній раді в Москві й представив на затвердження вченої ради.

Протягом 1982-1984 років за направленням університету навчався в докторантурі Інститут історії АН УРСР. На початок 1987 року дисертаційне дослідження за обраною темою було завершено. Провідною організацією виступив Московський університет Дружби народів імені Патріса Лумумби, опонентами – завідувач відділу Інституту сходознавства АН СРСР р. Г. Ланда, директор науково-дослідного інституту вищої школи Міністерства вищих навчальних закладів СРСР О.Г. Смирнов та заввідділом Інституту історії АН УРСР І.С. Хміль. Захист відбувся в спеціалізованій раді Київського державного університету ім. Тараса Шевченка, все пройшло успішно.

Однак саме з цього моменту розпочалися нові для Петра Павловича випробування. Півтора року чекав результатів з ВАК СРСР. І раптом аж восени 1988 року – дзвінок з Києва: секретар спеціалізованої вченої ради Валентина Семенівна Шиловцева повідомила, що в Москві загубилась його атестаційна справа. Мусив заново формувати атестаційну справу й везти її до Москви. Почалися нові очікування. А тут дійшла звістка, що за зловживання було звільнено керівництво союзної ВАК, і вона припинила свою діяльність. Вирішив поїхати до Москви й з'ясувати ситуацію. Один із співробітників ВАКу знов приголомшив: “Тут Вам ніхто нічим не допоможе...” І повів здобувача в кімнату, де величезною купою від підлоги аж до стелі насипом лежали тисячі дисертацій із суспільних наук. Потрібні були місяці, а то й роки, щоб розібратись у тому мотлосі. “Тепер Ви зрозуміли чому Вам ніхто нічим не допоможе?” – завершив розмову чиновник від науки.

Обуренню не було меж, кілька місяців ходив спустошений, не знаючи, що робити. Але минуло трохи часу і знову взявся за дисертацію, яка потребувала серйозного оновлення. На це пішло кілька років. Захист відбувся 21 січня 1993 року на засіданні спеціалізованої ради Білоруського державного університету. Опонентом Петра Павловича виступав усе той же професор Г. Ланда з Москви, а також доктори історичних наук, професор Г.М. Цветков і В.С. Кошелєв. На цей час дисертант підготував 2 монографії “Научно-техническое сотрудничество СССР с развивающимися странами”

(Москва: ИНИОН, 1991. – 170 с.) та “Помощь стран социализма в подготовке кадров для освободившихся государств” (Львов: Выща школа, 1986. – 180 с.), низку статей із досліджуваної проблеми.

Рада після кількогодінного обговорення прийшла до висновку: “Дисертація П.П. Брицького “Політика СРСР по підготовці національних кадрів для країн, що розвиваються (1955-1985 рр.)” відповідає п. 13 Положення про порядок присудження вчених ступенів і присвоєння вчених звань”. Усі 14 членів спеціалізованої ради проголосували “за”.

Але й на цьому дисертаційні митарства Петра Павловича не завершилися. У зв'язку з розвалом СРСР диплом доктора історичних наук, виданий у Москві, не мав юридичної сили й потребував нострифікації. Тому 25 лютого 1994 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії Академії наук України відбувся повторний захист дисертації... Воістину шлях П.П. Брицького в науці проліг “крізь терни – до зірок”.

Попри це, з 1992 року він працював вже на посаді доцента, з 1993-го – професора кафедри історії України Чернівецького національного університету, де трудиться й досі. Наступного 1994 року йому присвоїли вчене звання професора.

Професор П.П. Брицький – талановитий науковець, який працює в царині всесвітньої, вітчизняної та регіональної історії. Його наукові інтереси досить різнопланові: вони пов'язані як з особистими уподобаннями, так і з певними обставинами.

Перші наукові публікації в збірниках та журналах з'явилися 1975 року, коли Петро Павлович став аспірантом, шар за шаром піднімав архівний джерельний матеріал, опрацьовував опубліковані документи й матеріали, вивчаючи рух опору в'язнів німецьких концентраційних таборів. У статтях “Страхітливі злочини фашизму проти дітей”, “Злодеяння фашизму в окупованих славянських країнах в роки Другої світової війни”, у брошурі “Інтернаціоналізм, скріплений кров'ю”, а згодом у монографії “Інтернациональная солидарность в борьбе с фашизмом” він довів, що боротьба в'язнів концтаборів була успішною там, де вона

була організована за принципом інтернаціональної солідарності, основною силою, яка гуртувала ув'язнених на антифашистській основі, незалежно від національності, соціального походження, віросповідання, були комуністи різних країн, що в перших рядах борців з нацизмом у гітлерівських концтаборах були радянські люди. На багатому фактологічному матеріалі переконливо показав, що завдяки інтернаціональній солідарності вдалося зберегти життя багатьом полоненим, у тому числі й видатним діячам міжнародного антифашистського руху. Провідною ідеєю його публікацій став заклик враховувати уроки минулої війни, щоб не допустити нової світової катастрофи.

Ця тема знайшла розвиток і в наступні роки в колективній монографії “Антифашистская солидарность в годы Второй мировой войны. 1939-1945” (1987), у навчальному посібнику “Україна у Другій світовій війні (1939-1945)” (1995), низці статей. Зокрема ближчий до нас у часі навчальний посібник про події Другої світової війни привніс у її потрактування чимало нового навіть у традиційних розділах “Україна в першому періоді Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.)”, “Україна у Великій Вітчизняній війні (червень 1941 – травень 1945 рр.)” Цілковито несподіваним як для навчальної книги був третій розділ “Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія”. Критики з різних ідеологічних таборів позитивно оцінили появу на полотні писаної історії України раніше спотворених подій, одностайно підтримали заклик автора “... визнати всіх учасників цієї кривавої війни, з якого б боку вони не брали участь, рівноправними учасниками Другої світової війни...” 1997 року цей посібник був удостоєний премії фонду “Відродження” як кращий серед навчальних посібників.

2007 року під час круглого столу “Участь українців у військових формуваннях II Світової війни”, де палко дискутували в “Українському народному домі” в Чернівцях представники НРУ, КУНу, УНА-УНСО, комуністи, студенти, викладачі й журналісти, професор П.П. Брицький з наукових позицій, спираючись на об’єктивні факти, зумів умиротворити опонентів, спонукав визнати

в рекомендаціях форуму складність і неординарність подій 1939-1945 рр. в Україні, необхідність пошуку компромісу у визначенні ролі в них різних політичних сил. Позицію Петра Павловича схвально оцінили як учасники форуму, так і засоби масової інформації.

У науковій розвідці “Друга світова війна: український рахунок”, опублікованій в центральному друкованому органі Міністерства оборони України, газеті “Народна армія”, він наводить дані щодо втрат України в минулій війні, розкриває причини і, що дуже актуально, торкається й другого боку проблеми – шкоди, яку заподіяли господарським і культурним цінностям країни установка сталінського керівництва щодо “випаленої землі” на територіях, які доводилось залишати, погано організована евакуація музейних, архівних, бібліотечних документів, знищення величезної кількості архівних справ, що торкались репресивної політики тогочасної держави. Для поглибленого розгляду проблеми втрат Україною історико-культурних цінностей він порадив І.Г. Дацківу провести дисертаційне дослідження, здійснив наукове керівництво його підготовкою, а мені, на той час доценту, в монографії з історії краєзнавчого руху 20-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. дав пораду теж відобразити ці процеси на територіальному обширі Правобережної України.

Більше 10 років тривала нелегка дорога П.П. Брицького до наукового ступеня доктора історичних наук – від докторантури – до нострифікації і без того двічі захищеної дисертації – й позначилась на його зверненні до проблем всесвітньої історії. Обрав актуальну для того часу, до речі, важливу й тепер, тему функціонування співдружності країн соціалізму, їх внеску в підготовку національних кадрів для країн, що розвивалися. Вона була висвітлена в брошурі “Курсом плідного співробітництва”, виданій республіканською організацією товариства “Знання”, у монографіях “Сотрудничество общественных организаций стран социализма” та “Научно-техническое сотрудничество СССР с развивающимися странами”, депонованій в ІНІСН під № 51240 11 липня 1991 р.

Помітний резонанс у наукових колах викликала монографія П.П. Брицького “Помощь стран социализма в подготовке кадров

для освободившихся государств” (1986). Рецензент із НДР Ерхард Хаксельшнайдер підкреслив її актуальність. Адже на той час в НДР та інших соціалістичних країнах жоден з науковців не зробив спроби глибокого аналізу порушеної проблеми, високо оцінив чітко сформульовані дослідником головні засади підготовки кадрів для країн, які визволилися з колоніальної залежності, досвід і уроки постановки справи. Відомі історики С.В. Віднянський і В.М. Даниленко відзначили ґрунтовність джерельної бази, задіяної до аналізу (праці учених різних країн, статистична інформація ООН, РЕВ), уміння автора з мозаїки фактів створити цілісну картину розв’язання кадрової проблеми в країнах, що розвивалися, за допомогою соціалістичної співдружності.

Накопичений документальний масив дав можливість поглибити дослідження багатьма статтями, прослідкувати, наприклад, інтернаціональну допомогу Куби країнам третього світу, внесок соціалістичних держав у підготовку робітничих та інженерно-технічних кадрів для африканських країн тощо.

Звичайно, час наклав відбиток на деякі трактування. Сьогодні проглядає потреба вже з часової віддалі, за наявності нових джерел та з позицій історизму, науковості й глибокої об’єктивності повернутись до цієї наукової теми, що лише підтверджує перспективність мислення П.П. Брицького, його здатність вибирати актуальну наукову проблематику й оригінально її розв’язувати.

І все ж центральне місце в наукових дослідженнях Петра Павловича посідає історія України, її критичне переосмислення, очищення від ідеологічного намулу, перекручень, відновлення раніш замовчуваних фактів суспільного буття українців. Так, у поле його зору потрапили події національно-демократичної революції 1917-1920 рр. Він першим в Україні повернув народу світлий образ буковинця полковника армії УНР Петра Федоровича Болбочана, який відіграв значну роль у становленні й захисті Української Народної Республіки. Разом з кандидатом історичних наук, доцентом Євгенією Петрівною Юрійчук у монографії “Жертва української революції: трагічна доля полковника П. Болбочана”, книзі “Політика і особа Петра Болбочана

в українській революції” та ін. піддав науковій та моральній реабілітації славне ім’я борця за українську незалежність.

У низці праць – “Микола Чеботарів – один з головних діячів спецслужби УНР”, “Роман Смаль-Стоцький: дипломатична, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність”, “Буковинець Осип Безпалко – міністр праці Української Народної Республіки”, “Артем Галіп на дипломатичній службі Української держави”, “До питання про існування Української Червоної армії”, “Дипломат УНР Михайло Кочерган”, “Буковинці у боротьбі за українську державність”, “Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР” у співавторстві з О. Добржанським та Є. Юрійчук розкрив внесок буковинських патріотів у боротьбу за незалежність України, розбудову УНР-ЗУНР.

Петро Павлович – один із організаторів увічнення пам’яті П.Ф. Болбочана, 2009 року – учасник мітингу біля пам’ятної плити на ст. Балин у Дунаєвецькому районі Хмельницької області – місці розстрілу опального полковника у зв’язку з 90-річчям тієї трагічної події.

Не обійшов учений увагою долі західноукраїнських земель, які 1939 року стали розмінною монетою в таємних перемовинах радянської та німецької сторін.

Чимало досліджень професора П.П. Брицького стосуються репресивної політики більшовицької влади на теренах України, що призвела до голодомору 1932-1933 рр., голоду 1946-1947 рр., тотального винищення української еліти. У “Національній книзі пам’яті жертв голодоморів 1932-1939 і 1946-1947 років. Чернівецька область”, яку упорядковував і редагував, умістив вступну статтю обсягом два друкованих аркуші і в ній аргументовано довів, що голодомори ХХ ст. в Україні були страхіливими злочинами, вчиненими більшовицькою владою; низкою спогадів про голодомори 1932-1933 і 1946-1947 рр., які сприйняв цупкою дитячою пам’яттю і які пережив особисто, проілюстрував це на прикладі рідного подільського села Лисанівці.

Упродовж багатьох років професор П.П. Брицький займається джерелознавчими дослідженнями. Не пересікаючись і не повторюючи ні в чому автора збірника “Чужинці про Україну” Володимира Січинського, він знайшов, організував переклад, піддав аналізу й оприлюднив низку статей, документальних свідчень іноземців про Україну. 1998 року з доповіддю “Україна в поглядах західноєвропейських політиків та істориків у минулому і новітньому часі” виступив на науковій конференції “Європа: ідеї та процеси” в Чернівцях. З великим інтересом була сприйнята його доповідь “Німецький історик Йоган-Християн фон Енгель про українських козаків та їх визвольну боротьбу” учасниками всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 360-річчю битви під Пилявцями, що проходила 2008 року в Хмельницькому. Цей пласт нарративних джерел знайшов відображення в монографії “Німецький вчений Йоган Коль про Буковину та Галичину в середині XIX ст.”, опублікованій спільно з П. Бочаном, у статтях “Французький сенатор про Україну в XIX ст.”, “Німецькі мандрівники і послі про Україну в історії середньовіччя і нового часу”, “Французи про Україну в минулому і теперішньому часі” та підготовленій до друку монографії “Німці, французи та англійці про Україну та український народ в XVII-XIX ст.”

Петро Павлович Брицький – визнаний краєзнавець Поділля й Буковини. З 12 його монографій і брошур 6 пов’язані з історико-регіональною тематикою. Історія Поділля і Буковини знайшла відбиток у доповідях на історико-краєзнавчих конференціях у Хмельницькому, Кам’янці-Подільському, Дунаївцях, Меджибожі, Могилеві-Подільському, Чернівцях, у низці статей, надрукованих у наукових збірниках, журналах.

Віддав учений належне й персоналістиці, звернувшись до життя, науково-педагогічної й громадсько-політичної діяльності Івана Мазепи, Володимира Січинського, Василя Шахрая, Матвія Стахіва, Федора Шевченка, Романа та Степана Смаль-Стоцьких, Миколи Буянова та багатьох інших видатних українців. Достойно представив він буковинців-дипломатів України, військовиків, учених.

Професор П.П. Брицький робить значний внесок у підготовку професійних істориків-науковців. Під його науковим керівництвом

підготували дисертаційні дослідження О.С. Гнатчук (“Українські жіночі організації на Буковині (80-і роки XIX – 30-і роки XX ст.”), І.П. Фостій (“Північна Буковина і Хотинщина в роки Другої світової війни. 1939-1945 рр.”), І.В. Мусієнко (“Політичні репресії комуністичного режиму на Північній Буковині і Хотинщині в 40-50 рр. XX ст.”), Т.В. Долинянська (“Голод в СРСР 1946-1947 років: ретроспективний соціально-політичний аналіз”), П.О. Бочан (“Україна в поглядах німецьких і французьких учених, послів і мандрівників XVII-XIX ст.”), за його наукового консультування І.Б. Дацків підготував і захистив докторську дисертацію “Дипломатія українських національних урядів у захисті державності (1917-1923 рр.)”. Петро Павлович виступив опонентом п’яти докторських і 39 кандидатських дисертацій, надавши підтримку в отриманні наукових ступенів уже відомим науковцям, докторам історичних наук М.І. Кабачинському, І.М. Романюку, Л.М. Місінкевичу, кандидатам історичних наук О.М. Кошелю, Ю.В. Телячому, О.Б. Комарницькому, А.М. Трембіцькому, В.І. Петренку та ін.

Важливе значення має діяльність Петра Павловича в ролі рецензента та експерта дисертаційних досліджень, без чого їх розгляд на засіданні кафедри з метою рекомендації до захисту та прийняття позитивного рішення спеціалізованою вченою радою неможливі. Рецензування й експертиза їх наукової вартості відбувається за глибокого вивчення структури й змісту дисертації, глибини й аргументованості наукових положень і висновків. Усе це я відчув особисто, коли доктори історичних наук, професори П.П. Брицький та В.М. Ботушанський рецензували мою докторську дисертацію, відчув масштабність їх історичних знань, притаманний їм редакторський досвід, знання техніки побудови дисертаційного дослідження. Поради були слухними й коректними, а головне – доброзичливими й спрямованими на підтримку зусиль здобувача. Думаю, що такі ж враження від контактів з Петром Павловичем винесли І.Г. Патер, С.В. Гаврилюк, С.В. Пивоваров, С.Е. Баженова, Г.М. Стародубець, Н.С. Мизак, С.В. Маркова й десятки інших здобувачів наукових ступенів.

Професор П.П. Брицький виступив рецензентом монографій відомих учених І.Г. Патера, В.М. Ботушанського, Г.К. Кожолянка, науковим редактором серійних видань “Книга пам’яті України. Чернівецька область” (1999), “Книга скорботи України. Чернівецька область” (2005), “Реабілітовані історією. Чернівецька область” (2007), низки монографій, зокрема І.П. Фостія, І.Б. Дацківа та ін., брав участь у складі редакційних колегій у підготовці до друку близько 20 наукових збірників.

Його участь у наукових конференціях, а був він учасником більше 50 міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових форумів, завжди збагачувала науковий доробок свіжою думкою, невідомими фактами, надавала обміну думками дискусійного характеру.

Петро Павлович Брицький – палкий борець за Україну. Ще напередодні її незалежності зайняв активну позицію, виступив з критикою проекту концепції нового Союзного договору, вбачаючи в ньому спробу московських властей, змінивши форму, залишити старий за змістом характер відносин. А 30 листопада 1991 року в чернівецькій газеті “Буковина” поруч з інформацією про прес-конференцію голови Чернівецької облради Івана Гнатишина під заголовком “Чому потрібна незалежність” вміщена ґрунтовна стаття – заклик Петра Павловича Брицького, завідувача кафедрою політичних наук Чернівецького державного університету, 1 грудня сказати своє “Так!” українській незалежності. За допомогою цифр і фактів він переконливо доводив, що “Україна має природні ресурси, підготовлені кадри, родючі землі й роботящі руки”, а отже можливість ефективно реалізуватись як незалежна держава.

І в наступні роки він не раз публічно захищав інтереси своєї держави, науковими працями й гнівним публіцистичним словом відстоюючи історичну правду. 21 вересня 2010 року черговий випуск “Сільських вістей” вмістив статтю П.П. Брицького “Святий обов’язок суцхих!”, якою він палко підтримав ідею і перші кроки оргкомітету на чолі з Б.І. Олійником зі створення пам’ятника Матері-Вдові. На прикладі життя своєї матері Мотрі Степанівни Брицької показав, які труднощі випали на долю жінок загиблих воїнів

Великої Вітчизняної й закликав увічнити їх подвиг, як і подвиг дітей-війни, меморіалами. До статті долучив фотографію – мати з сином тягнуть борону по зораному весною 1944 року полю...

Уже скоро 50 років з різних трибун звучить слово лектора, члена правління товариства “Знання” з 1963 року П.П. Брицького. Він часто виступає не тільки в пресі, а й на радіо і телебаченні, наповнюючи свої публічні звернення глибою науковою аргументацією, мудрим словом справжнього українського патріота.

За це держава не раз відзначала активну життєву позицію педагога, науковця, лектора, громадянина Петра Павловича Брицького. Й досі гордиться він Грамотою Міністерства освіти УРСР та Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти (вересень 1969 р.), бо в ній відбита його майже 20-літня праця в загальноосвітній школі на посадах учителя, заступника директора й керівника школи. Грамоти республіканського й всесоюзного правлінь товариства “Знання” нагадують про роботу на громадських засадах на посаді відповідального секретаря Вишницької районної організації товариства “Знання”, про сотні виступів у різних аудиторіях, участь у багатьох різного рівня знанівських семінарах, про цікаві зустрічі, контакти. “Він є бажаним гостем і учасником багатьох теле-радіопередач, ми любимо Петра Павловича, – твердить Т.П. Смолдирева, директор “Радіо Буковини”, – і завжди чекаємо його”. А його внесок у створення чернівецьких томів “Книга пам’яті України” удостоєний Почесної грамоти Головної редколегії серіалу. 2008 року Чернівецька облдержадміністрація та обласна рада з нагоди 90-річчя Буковинського віча відзначили внесок у життя громади, науковий і культурний розвиток області, вагомі здобутки і активну громадську діяльність П.П. Брицького Почесною грамотою. А нещодавно багатолітня праця Петра Павловича відзначена й державою – він отримав орден “За заслуги III ступеня” за дослідження Голодомору 1932-1933 рр. в Україні.

Але найвищим надбанням Петра Павловича Брицького є його сім’я. Уже відзначив він зі своєю дружиною Галиною Федорівною золоте весілля. Міцно став на ноги старший Павло Петрович, організував у Києві виробництво пожежних

машин, здатних добратися найвужчими вуличками й проїздами до об'єктів пожежогасіння. Дочка Євгенія Петрівна Юрійчук, закінчивши з відзнакою історичний та юридичний факультети Чернівецького держуніверситету, здобула науковий ступінь кандидата історичних наук, працює доцентом кафедри політології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, готує докторську дисертацію в царині політичних наук. Гордяться дідусем-професором онуки Павло (син Євгенії Петрівни), магістр – випускник Київського національного технічного університету “Київський політехнічний інститут”, Петро (син Павла Петровича) – студент цього ж університету, школяр Дмитрик (також синок Павла Петровича).

А ще в професора П.П. Брицького є чимало друзів, палких прихильників. Частка з них, відгукнувшись на наше звернення запропонували свій погляд на діяльність і життєву позицію Петра Павловича Брицького. Але про це – у наступному розділі.

■ ПОГЛЯД ЗБЛИЗЬКА

*Л.В. Баженов,
керівник Центру дослідження
історії Поділля при
Кам'янець-Подільському
національному університеті
імені Івана Огієнка, доктор
історичних наук, професор*

Співпраця на ниві історичної науки, буковинознавства і поділлязнавства

Ще з початку 1990-років мені було відомо про наукову діяльність на кафедрі історії України Чернівецького державного (нині національного) університету імені Юрія Федьковича професора Петра Павловича Брицького, а також як товариську, ерудовану в різних галузях історичних знань людину, провідного вченого. Нагода ж близько з ним познайомитися, постійно спілкуватися, вивчати його педагогічний і науковий досвід припала на 2000-й рік, коли мене було обрано членом спеціалізованої вченої ради по захисту докторських і кандидатських дисертацій з історії України та всесвітньої історії в Чернівецькому університеті. Так сталося, що ми відтоді зустрічаємось обидва ось уже десять років майже щомісяця, не рахуючи спільної співучасті в роботі різних наукових конференцій, симпозіумів, круглих столів як на Буковині, так і на Поділлі.

Працюючи в спеціалізованій вченій раді, я спостерігав виступи Петра Павловича в якості офіційного опонента, під час обговорення і дискусій, пов'язаних із розглядом і захистом дисертаційних робіт. Мене вражали його аргументованість аналізу змісту дисертацій, принциповий підхід в оцінці отриманих здобувачем наукових результатів дослідження в поєднанні з доброзичливістю, демократичністю, співпереживанням, позитивним голосуванням стосовно того, хто захищається. Як з'ясувалося, цьому процесу

завжди передувє підготовча праця Петра Павловича з тими дисертантами та їх роботами, які готуються до захисту. Більшість дисертацій, які потрапляють у спеціалізовану раду, проходять рецензування в Петра Павловича на шляху до їх рекомендації кафедрою історії України до захисту. Вчений завжди уважно прочитає дисертацію, ще до засідання своєї кафедри домагається, щоб виявлені ним принципові недоліки автор дослідження своєчасно усунув, при цьому подає свої поради, рекомендації, з'ясовує ділові, наукові якості, життєві характеристики здобувача, прагне встановити з ним приязні стосунки. Як засвідчили мої спостереження, здобувачі, які пройшли школу Петра Павловича, назавжди зберігають самі теплі почуття про свого наставника, підтримують постійно з ним зв'язки. Вище сказане не просто комплімент, офіційна данина поваги до вченого. Образно кажучи, через руки Петра Павловича пройшли мої дисертанти Анатолій Трембіцький, Артур Михайлик, Едуард Зваричук, Геннадій Кучеров та інші, мої діти Олександр і Валентина Баженови, які успішно захистили у чернівецькій спецраді кандидатські дисертації, моя дружина Стефанія Едуардівна, яка завдячує допомозі у підготовці до захисту докторської дисертації. Саме від них та інших здобувачів більше детально дізнався про "кухню" співпраці Петра Павловича зі здобувачами, про щирі і теплі відгуки, добру пам'ять по нього.

Чернівецька вчена спеціалізована рада з історичних наук давно здобула в Україні визнання, як високопрофесійної, принципової і демократичної, яка видає на гора високоякісні дисертації й випускає у світ висококваліфікованих докторів і кандидатів історичних наук. Вважаю, що цьому є вагома заслуга також члена ради П.П. Брицького.

Проте наші спільні інтереси не обмежилися роботою у цій спецраді. Петро Павлович є творчою людиною, має різноманітні наукові інтереси, які стосуються всесвітньої історії, історії України, особливо періоду ХІХ-ХХ ст., у першу чергу проблем визвольних змагань і національного відродження, доби тоталітаризму, а також у цьому контексті історії Буковини, Поділля та інших регіонів держави. Вчений є одним із організаторів, активних учасників І-VІ відомих в Україні Буковинських Міжнародних історико-краєзнавчих конференцій. Мені доводилося слухати його доповіді на пленарних і секційних засіданнях ІV і V-ої цих авторитетних наукових форумів і сприйняти як фахівця-буковинознавця,

а познайомившись з іншими історико-краєзнавчими публікаціями, сприймаю Петра Павловича як діяча краєзнавчого руху на Буковині-Чернівеччині. Мені дуже відрадно, що вчений неодноразово пропонував мені виступити рецензентом своїх наукових видань. Зокрема, мені довелося рецензувати колективні монографії П.П. Брицького, О.В. Добржанського, Є.П. Юрійчук "Буковинці у боротьбі за українську державність (1917-1922 рр.)" (Чернівці, 2007. – 483 с.), П.П. Брицького, О.В. Добржанського "Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР" (Чернівці, 2007. – 241 с.) та інші. Хочу зазначити, щоб під впливом Петра Павловича, Василя Мефодійовича Ботушанського, Олександра Володимировича Добржанського та інших їх колег з кафедри історії України Чернівецького університету я, з одного боку став членом редколегії низки історичних збірників цього закладу, а з другого, – прилучився до досліджень окремих аспектів історії Буковини, а, головне, встановилися міцні наукові зв'язки між істориками Буковини і Поділля.

П.П. Брицький не тільки науково, а й родинно тісно зв'язаний з подільськими областями – Хмельниччиною та Вінниччиною, особливо з Старостянтинівим, Яришевим, що під Вінницею, м. Хмельницьким та іншими місцями. Тому він щорічно чимало разів відвідує цей край по лівому березі Дністра, має тут доволі друзів. Одночасно вчений захоплюється дослідженнями історії Поділля, його постатей, не обминає проведення історико-краєзнавчих і науково-практичних конференцій, симпозіумів, круглих столів, що відбуваються в регіоні, й на цьому ґрунті в нас налагодилася спільна співпраця. Ми разом виступали на пленарних засіданнях науково-краєзнавчих конференцій у Могилеві-Подільському, Барі (Вінниччина), Кам'янці-Подільському, Хмельницькому, Меджибожі та ін. (Хмельниччина). Я досі пам'ятаю виступи П.П. Брицького на ХІ і ХІІ відомих Подільських історико-краєзнавчих конференціях (2005 і 2007 рр.), де Петро Павлович керував науковими секціями, його доповіді на науковому симпозіумі, присвяченому 110-й річниці від дня народження видатного українського вченого-емігранта Володимира Січинського (2004 р.) та на міжнародній науково-краєзнавчій конференції "Поділля в житті, діяльності і творчості Юхима Січинського та Володимира Січинського" (15-16 грудня 2009 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Геноцид: Голодомор 1932-1933 рр. на

Хмельниччині” (19-20 листопада 2008 р.) та інших, які відбулися в Кам’янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. До речі, вчений часто буває в цьому закладі, його завжди радо зустрічають і шанують на історичному факультеті.

Або візьмемо такий факт науково-громадської діяльності П.П. Брицького на Хмельниччині. 16 травня 2009 р. на залізничній станції Балин, що в Дунаєвському районі, відбувся мітинг-реквієм у зв’язку з відкриттям меморіальної дошки полковнику Дієвої армії УНР Петру Федоровичу Болбочану, який без вини засуджений був розстріляний неподалік цього місця 28 червня 1919 року. На мітингу був присутній і виступив Петро Павлович, який у 2005 році видав свою книгу “Жертва української революції: трагічна доля полковника П. Болбочана”. У цій книзі, як і виступі на мітингу, вчений розсекретив документи щодо воєнначальника П.Болбочана, які реабілітують цю постать в історії, визнають заслуги в Українській революції.

Цього ж дня П.П. Брицький взяв участь у відкритті ще однієї меморіальної дошки в Дунаєвському районі – на приміщенні загальноосвітньої школи I-III ступенів в історичному селі Тинна. Урочистості були присвячені випускнику школи, згодом знаому вченому-філологу Миколі Андрійовичу Ігнатенку (1939-2005). Як з’ясувалося, Петро Павлович відіграв важливу роль у долі цього вченого. Випускника Чернівецького університету М.А. Ігнатенка було направлено на роботу вчителем до школи у райцентрі Вижниця, де у той час директором працював П.П. Брицький. Він помітив здібності в молодого вчителя до наукового пошуку і сприяв його вступу до аспірантури при Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка. П.П. Брицький виступив на заборані жителів села з спогадами про багаторічну дружбу з М.І. Ігнатенком.

Враховуючи значну кількість праць з історії Поділля, активну участь у подільських наукових форумах, наукову і практичну допомогу у ліквідації “білих плям” в минулому краю, можна по праву віднести П.П. Брицького до сучасних діячів краєзнавчого руху на Хмельниччині й Вінниччині.

У дні славного ювілею П.П. Брицького ми бажаємо шановному метру, доктору історичних наук, професору міцного здоров’я, добробуту, щастя, нових звершень на педагогічній і науковій ниві, зростання гурту талановитих учнів і послідовників. Многая літа!

*Борис Федорович Білецький,
доцент кафедри історії
України Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича,
кандидат історичних наук*

Петро Павлович Брицький – perpetum mobile!

Вічний двигун..., який не потребує дозаправки. Тільки таким, завжди в доброму настрої і з м’якою посмішкою на вустах, я знаю Петра Павловича. А знайомі ми з ним як колеги по роботі і як люди, позиції яких з багатьох різних питань або співпадають, або дуже близькі, ось уже 35 років поспіль. Цю людину не можна уявити собі в стані спокою, а тим більше бездіяльною. Він відзначається виключною добротою і комунікабельністю. ...Ось ми бачимо його в спілкуванні з колегами, співробітниками, студентами. Будучи доброзичливою людиною, маючи величезний життєвий і науковий досвід, він охоче ділиться ним з молоддю, запалюючи їх внутрішній вогонь, з громадою вузу, міста, області, черпаючи з цього бездонне джерело енергії для себе.

Разом з тим, якщо це стосується відстоювання істини, глибинних питань історії рідної землі, держави, народу, це служить каталізатором його додаткової енергії. У цих питаннях він проявляє принциповість. І хоч йому інколи досить дорого доводилось розплачуватись за свою позицію (як це було із захистом докторської дисертації), він був послідовним, не грішив проти істини, не піддався впливам будь-яких авторитетів. Він не терпить неправди в науці та політиці, фальші, фальсифікацій. І якщо потрібно відстояти істину, для Петра Павловича не існує

проблем часу і відстаней. У разі потреби, як серйозний опонент фальсифікаторів української історії, він їде чи то до Москви, чи то до Києва, чи до інших міст (як це робив неодноразово і з питань Другої світової війни, і з питань голодомору-геноциду українського народу, ОУН-УПА та ін.). Петро Павлович вступає в дискусії у цьому зв'язку, не зважаючи на особи, їх посади, діє, спираючись на факти, як справжній учений, а не на емоції, критикуючи українських політиків (О. Мороз, Л. Кравчук) та "вчених"-фальсифікаторів із-за кордону (проф. Марк Таугер). А це вимагає не тільки знання справи, а й часу та мужності вченого.

Йдучи назустріч своєму високому ювілею, Петро Павлович, як і в молоді роки, скізь і всюди, де б він не був – серед колег, друзів, студентів, сусідів, знайомих, – користується незмінною популярністю та авторитетом, відзначається незвичайною працьовитістю та енергією, високим професіоналізмом і відповідальністю, обов'язковістю та порядністю, скромністю і доброзичливістю.

То ж хай щастить Вам, Петре Павловичу, у всіх сферах життя та на всіх рівнях. Довгих Вам років життя і козацького здоров'я, людського щастя, радості і любові в родинному колі, поваги студентства, колег, друзів, творчих Вам успіхів на благо нашої матінки України!

*Світлана та Олександр
Гаврилюки (м. Луцьк)*

Багатогранна особистість (враження про зустрічі з професором Петром Брицьким)

Людське життя влаштоване так, що його плін дарує чимало зустрічей з новими людьми, кожна з яких по-своєму цікава. Такою людиною, Особистістю, для нас є Петро Павлович Брицький.

Ми вдячні життю за те, що в один прекрасний і разом з тим напружений та відповідальний у науковому відношенні для нашої сім'ї час воно звело нас з професором Петром Брицьким. Це трапилося у червні 1996 року, коли Олександр Никифорович подавав текст своєї кандидатської дисертації до спеціалізованої вченої ради при Чернівецькому тоді ще державному університеті імені Юрія Федьковича, яку очолював професор Юрій Іванович Макар. Після позитивного вирішення справи голова ради повідомив, що згідно процедури дисертація має пройти обговорення на кафедрі історії України Чернівецького університету. Ми попрямували туди і зустрілися з невисоким на зріст привітним чоловіком, яким і виявився професор Петро Брицький. Петро Павлович зацікавився темою дисертації (вона стосувалася проблем радянізації західноукраїнських земель у повоєнний період), розповів, що юнаком був сам свідком тих непростих процесів, які мали тут місце. Особливо схвально відгукнувся про те, що в роботі знайшли висвітлення питання голодомору 1946 – 1947 років. Професор розповів про страждання людей, які спостерігав на власні очі, підкреслив, що волиняни тоді подали велику допомогу в порятунку голодаючих з різних регіонів України, у тому числі з Поділля та Буковини. Згодом Петро Брицький взяв активну участь в обговоренні дисертації на кафедрі та під час її захисту в спеціалізованій вченій раді.

Так започаткувалося наше знайомство з професором Петром Брицьким, яке знайшло продовження в неодноразових зустрічах на

наукових конференціях, семінарах, I міжнародному конгресі українських істориків 2000 року в Чернівцях, інших наукових зібраннях.

Новий імпульс цьому знайомству надав захист Світланою Віталіївною 2003 року докторської дисертації в Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича. Професор П. Брицький виявив жвавий інтерес до надзвичайно цікавої, за його словами, теми, виступив на засіданні спеціалізованої вченої ради з пропозицією присудити здобувачці науковий ступінь доктора історичних наук.

Зацікавлення Петра Брицького актуальними раніше замовчуваними темами національної історії переконливо показує, що в його особі ми маємо не лише визначного вченого, а й справжнього українського патріота. Це засвідчує його звернення до сторінок національно-визвольного руху в Україні періоду Національної революції 1917-1921 років, входження України до складу СРСР, подій Другої світової війни, інших злободинних тем. Небайдужою для ювіляра є й тема гідного представлення української історії на тлі історії європейського континенту. Це, наприклад, демонструє його дослідження про висвітлення німецьким вченим XVIII ст. Й.-Х. Енгелем історії українських козаків та їх визвольної боротьби (воно опубліковане у матеріалах III міжнародного конгресу українських істориків, що відбувся в Луцьку в травні 2006 року), наукові розвідки про представлення минувшини України в стінах французького парламенту наприкінці XIX ст. та ін.

Спілкування з професором Петром Брицьким дає змогу виокремити й таку його рису, як невичерпну доброту, доброзичливість, безкорисливість, готовність завжди прийти на допомогу, підтримати молодих науковців доброю порадою, прикладами з власного досвіду, набутими життєвими уроками. У цьому неодноразово переконувалися ми, інші викладачі Волинського національного університету імені Лесі Українки під час головування професора Петра Брицького на державних екзаменаційних комісіях у нашому виші на початку 2000-х років.

Щиро вітаючи з ювілеєм, бажаємо Вам, дорогий Петре Павловичу, й надалі доброго здоров'я, нових наукових здобутків, невичерпної творчої енергії. Впевнені, що Ви ще не раз прославите свій рідний навчальний заклад, Подільський та Буковинський край, не байдужу Вам Волинь. За все зроблене ми відповідаємо й відповідатимемо Вам щирою подякою та побажаннями подальшої удачі на життєвій ниві.

*О.Б. Комарницький,
помічник ректора,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
голова міської організації
Національної спілки
кращих краєзнавців України*

Доброзичлива і гарна людина

Прямуючи до столиці України у службових справах й проїжджаючи Меджибіж, завжди звертаю увагу на дорожній вказівник на Стару Синяву, після чого якась незрима сила повертає мене до образу відомого українського вченого, доктора історичних наук, професора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Петра Павловича Брицького. Саме в цих краях пройшли його дитячі та юнацькі роки.

Я вдячний долі, яка подарувала мені радість спілкування з щедрим душею, щирим серцем, гарними і приємними Петром Павловичем, трудова, педагогічна і науково-педагогічна діяльність якого наповнена багатьма успіхами. Його біографія викликає захоплення і слугує прикладом для наслідування.

Сходинки професійного зростання вченого не були випадковими. Вони ґрунтувалися на глибоких знаннях, набутому досвіді, здатності бачити перспективу, знаходити шляхи розв'язання непростих проблем. Розпочавши вчителем, згодом пройшов він славний трудовий шлях від асистента до завідувача кафедри, професора.

Вперше прізвище Петра Павловича Брицького почув ще студентом, коли випала нагода познайомитися з його ґрунтовною монографією, присвяченої подіям Другої світової війни. Пройшли роки доля звела мене з одним із корифеїв історичної науки. На початку 2005 року закінчив написання тексту кандидатської дисертації “Містечка Правобережної України в добу Української революції 1917-1920 рр.”, і після обговорення роботи на рідній кафедрі історії України моя наукова стежина пролягла до Чернівців. В один з січневих днів спільно з науковим керівником – ректором університету, професором О.М. Завальнюком прибув на історичний факультет Чернівецького університету. Дякуючи Олександрі Михайловичу, вдалося ближче познайомитися з професором кафедри історії України цього навчального закладу П.П. Брицьким. Петро Павлович одразу ж справив на мене позитивне враження – людина із щирим, доброзичливим поглядом, лагідною усмішкою, високоерудована, компетентна в проблемі мого дисертаційного дослідження. Щиро вдячний ученому, який допоміг своїми порадами. Саме його призначили офіційним опонентом моєї дисертації, захист якої відбувся 23 грудня 2005 р.

Відзначу такі високі людські якості Петра Павловича, як прагнення до справедливості, величезна відповідальність і фантастична організованість, невичерпна енергія, принциповість, активна життєва позиція, готовність завжди допомогти і словом, і ділом.

Не поривав стосунки з Петром Павловичем і в наступні роки. З ним завжди приємно зустрічатися і цікаво спілкуватися. Контактував на конференціях різного рівня. Під час однієї із зустрічей дізнався, що він планував видати монографію про Летичівщину. Мені приємно було поділитися з колегою інформацією про наявність значного масиву джерел з цієї теми у відділі рідкісних видань нашого університету. Розповів про становище містечок Буцнівці, Вовковинці, Деражня, Зіньків, Меджибіж, Михалпіль, Снитків Летичівського повіту в період національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. У свою чергу Петро Павлович подарував мені монографію про полковника армії УНР Петра Болбочана.

Щиро вдячний П.П. Брицькому, як рецензенту, за схвальні відгуки на мою монографію “Містечка Волині і Поділля у добу Української революції 1917-1920 рр.” (2009) і навчальний посібник “Історія України: матеріали для підготовки до тестування” (2007). Крім того, він був рецензентом нашого спільного з О.М. Завальнюком дослідження “Сільськогосподарський факультет Кам’янець-Подільського державного українського університету (1919-1921 рр.)” (2004).

Пам’ятною була зустріч з Петром Павловичем у січні 2010 р., коли він прибув до університету на засідання спеціалізованої вченої ради як офіційний опонент. Мені випала нагода запросити його стати рецензентом видання, присвяченого професору Василю Васильовичу Малому, якому виповнювалося 50 років. Цей проект вдалося реалізувати. На жаль, за декілька тижнів Василя Васильовича не стало.

Віншуючи Вас, дорогий Петре Павловичу, із чудовим ювілеєм, бажаю міцного здоров’я, душевної рівноваги, родинного затишку, щирої вдячності і поваги від тисяч усіх, хто Вас знає і любить. Зичу добра і злагоди, а також нових сил у здійсненні творчих планів і життєвих задумів. Нехай щедра українська земля дарує Вам натхнення для творчості, а Ваша невтомна праця проростає паростками правди і мудрості на славу нашої любої України!

*І. Петренко,
старший науковий співробітник
Держархіву Вінницької області,
кандидат історичних наук,
заслужений працівник культури
України*

Прекрасна людина!

Вивчаючи впродовж тривалого часу наукові праці доктора історичних наук, професора Петра Павловича Брицького, не переставав захоплюватися глибиною їх змісту, важливістю порушених проблем. Ось би познайомитись та поспілкуватися з цим видатним істориком – мріялось мені.

І доля, врешті, звела з Петром Павловичем у листопаді 2008 р. У той час у Кам'янці-Подільському відбувалася всеукраїнська наукова конференція “Геноцид: Голодомор 1932-1933 рр. на Хмельниччині: причини, жертви, наслідки”. Після своєї доповіді професор П.П. Брицький поспішав до Чернівців, де в Національному університеті також проходив важливий захід з пошанування пам'яті жертв Голодомору. Добре, що я вчасно встиг передати в президію конференції сигнальний примірник монографії “Більшовицька влада та українське селянство у 20-30-х рр. ХХ ст.: причини, технології, наслідки Голодомору-геноциду”. Проглянувши книгу, Петро Павлович підняв вгору великий палець і щиро посміхнувся. Одразу ж після пленарного засідання, ми міцно потисли один одному руки і вже в дорозі жваво обговорили зміст моєї монографії, презентовані на конференції книги та виявлені архівні матеріали стосовно причин трагічних подій 1930-х років в Україні. Так відбулося знайомство. На прощання професор залишив свої координати для співпраці, порадив не зупинятись на дослідженні теми голодомору і захистити дисертацію.

Протягом наступних місяців я неодноразово телефонував Петру Павловичу, отримував мудрі настанови, як чітко сформулювати наукову новизну дисертаційного дослідження, методологію та

методи роботи тощо. Найважливішим для мене як пошукача стала згода професора бути офіційним опонентом на захисті дисертації. Проте шлях до реалізації мети не був простим: після обговорення дисертаційної праці на кафедрі всесвітньої історії Кам'янець-Подільського Національного університету в червні 2009 р. мені було висловлено низку зауважень, зокрема, щодо структури дисертації, надмірного цитування. Звичайно, це відбилося на настрої, викликало небажання змінювати текст та структуру роботи.

І ось тут вкотре проявилось батьківське піклування Петра Павловича. Кілька разів він телефонував додому, розмовляв зі мною і мою дружиною, наголошуючи, що моя монографія є добrotною і важливою, а дисертацію таки необхідно формувати відповідно до вимог ВАКУ. Без перебільшення, саме його підтримка в цей складний період стала надзвичайно важливою, вона дала змогу швидко внести відповідні корективи в дисертаційне дослідження і успішно захистити його. Причому, у процесі внесення правок до тексту дисертації, науковець постійно вимагав дотримання його вимог з метою вдосконалення самої роботи.

Напередодні захисту, у січні 2010 р., склались дуже складні погодні умови. Мороз за 20 градусів, сніг, хуртовина, на дорогах переметі. Телефоную Петру Павловичу в Чернівці, пропонуючи оплатити таксомотор і готель, на що отримую відповідь: “Тобі кошти ще будуть потрібні для онуків, а я доберуся і автобусом”. Вже після захисту дисертації, проводжаючи Петра Павловича на автовокзал, знову пропоную компенсувати його затрати і знову чую: “Облиш, ти мені краще надішли кілька книг, насамперед, про “Верфольф” І.М. Загороднього та “Національну Книгу пам'яті... Вінницька область” – там, серед загиблих від голоду, є і мої родичі...”.

Коли ж відповідно із рішенням президії Вищої атестаційної комісії України я отримав диплом кандидата історичних наук, ми разом раділи, як малі діти. Його доброта не мала і не має меж.

Й сьогодні, працюючи в Державному архіві Вінницької області, спілкуючись з науковцями з різних регіонів України, завжди чую лише теплі слова про нього, і від аспірантів, і від пошукачів, колег-істориків.

Дякуючи Петру Павловичу за підтримку і поради, зичу йому міцного здоров'я і ще довгих років творчого життя.

*І.М. Романюк,
доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри історії України
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Шлях вченого (штрихи до портрета П.П. Брицького)

Петро Павлович Брицький – розумна, працелюбна людина. Відомий український дослідник історії України ХХ ст., всесвітньої історії, міжнародних відносин, ще про таких говорять – людина з великої літери. Справді ж бо дивовижно складалася доля цієї непересічної людини. Уродженець мого рідного Поділля, славної Хмельниччини, він змалечку, як селянський син, пізнав ціну хліба насущного. Чи думав він тоді, через які катаклізми долі проляже його життєва дорога? Мабуть ні, хоч і прийшов у світ на початку масової колективізації українського селянства. А попереду були все нові і нові експерименти в ім'я побудови світлого майбутнього. У житті, як на довгій не переораній ниві, пройдене не повертається, але болючі сліди залишає. Та всупереч усьому Петро Павлович Брицький залишився людиною, громадянином свого народу. Встиг, і думаю ще встигне, багато зробити на ниві української історичної науки. Така доля випадає не кожному.

Моя зустріч і знайомство з Петром Павловичем Брицьким сталася зовсім не випадково. Вона відбулась восени 2006 році на кафедрі історії України Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, де проходило обговорення моєї докторської дисертації. Тут вперше я познайомився з П. П. Брицьким. Що приємно вразило – це толерантність Петра Павловича, його

уважне ставлення до думки молодшого колеги. Дізнавшись, що я працював у школі, учителем і директором школи, Петро Павлович завжди намагався якимось підтримати мене. Згадував свої роки учителювання в школі, говорив, що також працював директором школи.

Кожна наша зустріч починалася з телефонного дзвінка. Ми домовлялись, коли й де можна буде зустрітися для консультації під час чергового приїзду до Чернівців. Найчастіше таким місцем була кафедра, де Петро Павлович, будучи моїм офіційним опонентом на захисті (разом з С.В. Кульчицьким і В.К. Бараном), давав свої слухні поради до тексту дисертації.

Мені особливо імponує його дієвість, демократичність, яка проявлялась у всьому. Він є цікавим співрозмовником, відвертою людиною. Якщо йому щось подобалось чи не подобалось у думках співрозмовника, він одразу висловлював своє власне ставлення.

Визначною рисою Петра Павловича є його виняткова доброзичливість і порядність. Після кожної зустрічі з Петром Павловичем з нами залишається Любов і Добро, які він несе й випромінює! Своєю подвижницькою працею він переконливо доводить, що без знання минулого неможливо будувати майбутнє, виховує у співгромадян почуття гордості за нашу славу історію.

У день ювілею хотів би висловити Петру Павловичу, щиро вдячність за невтомну працю. З роси і води Вам!

*Генерал-лейтенант В.С. Сідак,
доктор історичних наук,
кандидат юридичних наук,
професор, член-кореспондент
НАПН України, заслужений
діяч науки і техніки України. –
Організатор і перший ректор
Національної академії Служби
безпеки України.*

Людина, вчений, педагог

Щиро радий до сонму здорових на честь глибоко шанованого мною Петра Павловича Брицького додати і своє тепле слово з нагоди 80-річного ювілею, що прийшов до нього за календарним часом. Наголошую на слові “календарний”, оскільки ця солідна дата, звичайно ж, лиш підсилює й відтіняє ту молодість душі, що притаманна натурам творчим і неординарним. До таких натур, безперечно, належить і Петро Павлович.

А тому, дорогий друже, з приємністю згадую ті неповторні часи, коли на початку буремних 90-х років я вперше мав задоволення слухати Ваш виступ на одній з науково-практичних конференцій у м. Києві щодо шляхів та методів встановлення більшовиками радянської влади на Україні у 1919-1921 рр. Після цього, на моє запрошення, Ви прочитали курс лекцій в Інституті підготовки кадрів СБ України на цю ж тему, який викладачі, курсанти та слухачі сприйняли з великою увагою та захопленням, тому що вони почули гірку і раніше невідому правду про страшні події тих далеких часів.

Мені приємно згадати наші з Вами зусилля по висвітленню героїчної і, разом з тим, трагічної долі полковника Армії УНР Петра Болбочана, наші спільні творчі доробки, обмін думками, плани на майбутнє та багато-багато іншого. Я дуже вдячний долі за те, що вона звела мене з Вами – Людиною, Вченим, Педагогом.

Високошановний Петре Павловичу!

У день Вашого 80-річчя прийміть данину глибокої шани за щедрі плоди Вашої професійної діяльності та щирі побажання міцного здоров'я і творчої наснаги.

Сьогодні, у день Вашого славного ювілею, на думку спадають такі слова: “Багата і родюча земля українська”. Багата вона насамперед на таких вірних, щирих і відданих синів її, як Ви, дорогий Петре Павловичу!

Ваш тернистий та насичений здобутками життєвий шлях є свідченням тому. Адже на ньому було все, як на довгій ниві: і злети, і прикрощі, і радісні події, і сумні, – проте Ви завжди залишалися оптимістом, добрим, доброзичливим та надійним другом, вимогливим, принциповим керівником і вихователем.

На Вашу долю випало багато випробувань – опалені війною дитинство та юність, роки важкої і напруженої праці. Але прагнення до знань, наполегливість та працездатність дозволили Вам пройти достойний шлях науковця і педагога.

Важливою сторінкою Вашої біографії є невтомна праця на науковій та викладацькій ниві у Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича, де протягом тривалого часу Ви компетентно й сумлінно навчали та виховували студентську молодь.

Високоповажний Петре Павловичу!

У цей святковий день від усього серця ще раз бажаю Вам довгого і щасливого життя, хай навколо Вас завжди панують мир, любов та злагода.

Успіхів Вам, невичерпної енергії, натхнення та наснаги у Вашій почесній праці.

Хай золоті зернини Вашої мудрості та життєвого досвіду падають на благородний ґрунт вдячності Ваших студентів, аспірантів і проростають буйним квітом нових творчих звершень та наукових досягнень українського народу!

Щоб завзяття та бадьорість супроводжували Вас на життєвому шляху, а плин Ваших років в оточенні шанобливих колег, вірних та надійних друзів, турботливих рідних і близьких був незліченним і щасливим!

*Я. Слободянюк,
кандидат історичних наук,
доцент, заслужений працівник
культури України*

Наш земляк

Петро Павлович Брицький

Хоч Петро Павлович народився в самому серці Поділля, у селі Лисанівці Старосинявського району Хмельницької області, все ж його доля тісно пов'язана з Буковиною, її науковими, суспільно-просвітницькими колами. Чернівці стали для нього другою не менш значущою малою батьківщиною, де сформувалося його науково-педагогічна велич, звилося родинне гніздо, сформувалося коло справжніх друзів, колег, однодумців, осяяних національно-творчими ідеалами українського патріотизму, безмежною відданістю українській національній ідеї, заснованій на справжніх глибинних витках історичної науки.

Петро Павлович – з плеяди тих вітчизняних істориків, хто зруйнував офіційний штамп радянської історичної доктрини про “найгуманніше”, “найщасливіше” комуністичне суспільство, сміливо розкривав його найстрашніші, найганебніші сторони: етнокультурний геноцид, репресії, голодомори, депортації, безпаспортне колгоспне кріпацтво з його обов'язковим податковим самообкладенням на кожну присадибну сотку землі, кожне деревце, худобину, безмірними повоєнними державними позиками. Адже це все він бачив своїми допитливими хлоп'ячими очима, пережив у важкому селянському повоєнному середовищі з його непомірною жіночою працею, трагічною безвихіддю воєнних “похоронок”, загальною радістю повернення з війни односельчан. Адже на фронтах Великої Вітчизняної війни загинуло

96 односельчан, батько – Павло Олексійович, кілька родичів. Понад сорок лисанівських юнаків і дівчат насильно вивезені на каторжні роботи до рейху.

На собі відчув голодний 47-й, мріючи хоча б про невеличкий шматок хліба. Допомагав по домашньому господарству, пас худобу, працював на колгоспному полі. Захоплено слухав розповіді старших про героїчне минуле краю: пилявецьку звитягу козаків Богдана Хмельницького, оборонну неприступність Меджибізької фортеці, героїчну вдачу опришків Устима Кармалюка, про Летицьку республіку і нескореність повстанських загонів під проводом Якова Гальчевського. Страшними були спогади про голодомор 1932-1933 років в с. Лисанівцях. Люди вимирали цілими сім'ями, у селі загинуло від голоду більше 200 чоловік. Голодною смертю померло 13 членів родини Брицьких.

Як і інші селянські діти, мріяв стати вчителем. Мрія збулася – згодом закінчив Чернівецький університет, здобув професію історика.

Буковина, її наукові, суспільно-культурні кола стали рідними для Петра Павловича Брицького. В атмосфері різносторонніх духовно-культурних інтересів сформувався його науково-педагогічний потенціал.

І все ж Петро Павлович не забуває рідне Поділля. Різноманітні сторони життєдіяльності краю, його історія знаходять відображення в наукових працях. Я маю велику честь мати багатолітні дружні стосунки, творчу співпрацю із знаменитим земляком. Завжди радію нашим щирим зустрічам. Нашою спільною працею увічнілися фундаментальні дослідження Голодомору 1932-1933 років на Поділлі, опубліковані в Книзі пам'яті жертв цієї трагедії.

Тож нехай і надалі шановному Петру Павловичу Брицькому усміхається повне радості й щастя життя!

*Ю.В. Телячий,
проректор Хмельницької
гуманітарно-педагогічної
академії, кандидат історичних
наук, доцент*

Петро Павлович Брицький **у моєму житті**

Життєвий шлях кожного історика супроводжується успіхами й тернистими стежками, творчим пошуком, недоспаними ночами, коли народжуються книги, науковими дискусіями, гордістю за своїх колег, радістю за своїх учнів... Це – повною мірою характеризує особистість Петра Павловича Брицького – авторитетного українського вченого, доктора історичних наук, професора, мого земляка-подолянина, гарну, мудру, приємну людину.

Вперше доля звела нас 10 років тому й до сьогодні в моїй пам'яті залишилися яскраві спогади про ту зустріч, щиру розмову. П.П. Брицький відіграв важливу роль у моєму особистому житті, став наставником у науці, благословив мене початківця-краєзнавця на стежку професійного історика-науковця.

Це сталося в травні 2000 р. під час першого міжнародного конгресу українських істориків у Чернівецькому державному університеті імені Юрія Федьковича. Петро Павлович запросив кількох істориків з Одеси та Кам'янця-Подільського до себе на обід. Випало і мені тоді побувати в нього вдома. Саме тоді я завершував підготовку кандидатської дисертації “Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920): історичний аспект”. Так склалося, що Петро Павлович рецензував мою роботу, а невдовзі, став першим офіційним опонентом на захисті, який відбувся 30 листопада 2000 р.

Сьогодні я безмежно дякую йому за кваліфікований виважений аналіз моєї дисертаційної роботи, мудрі поради і щиру допомогу.

Тому день 30 листопада 2000 р. назавжди залишиться в моїй пам'яті як і ті люди, що були причетні до цієї події. Згодом саме П.П. Брицький виступив рецензентом моїх книг “Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920): історичний нарис” (2001 р.), “Володимир Петрович Задонський (1888-1938 рр.): нарис життя і діяльності” (2009 р.) Корисними для мене є й тепер нечасті зустрічі з ним під час різноманітних наукових заходів, конференцій. Людина світлого розуму, тернистої життєвої долі, мудрий наставник. Таким він є і буде в моєму житті.

*В.Ф. Холодницький,
доцент кафедри історії
нового та новітнього
часу факультету історії,
політології та міжнародних
відносин Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича*

Невгамовний Петро Павлович

Час невблаганно йде вперед і все, що пов'язує мене з Петром Павловичем упродовж понад тридцяти років, – ніби один день, одна мить. А насправді – це невтомні роки спільної праці на педагогічній та науковій ниві спочатку в Чернівецькому державному, а тепер національному університеті імені Юрія Федьковича.

Перше наше знайомство було випадковим. Це було знайомство вчителя й учня далекого 1979 р., коли Петро Павлович був призначений рецензентом моєї дипломної роботи, яка співпадала з його тодішніми науковими інтересами. Насправді він виявився не просто рецензентом, а й науковим консультантом, оскільки володів величезними знаннями з руху опору в роки Другої світової війни. Причому це були відносини на рівних. Він ніколи не намагався поставити себе вище. Завжди спокійний, виважений тон розмови підкуповували мене і налаштовували на відверту розмову. Його цінні поради стали в пригоді при остаточному оформленні дипломного проекту та його захисту. А через декілька місяців після закінчення університету ми зустрілися з Петром Павловичем вже на кафедрі історії КПРС, на якій він працював старшим викладачем, а я старшим лаборантом. З цього часу наші життєві дороги тісно переплелися. Ми стали згодом не просто колегами, але й товаришами і навіть друзями. Не раз коротали

час за розмовами-спогадами про життєві дороги, сперечалися по окремих проблемах недалекого і віддаленого історичного минулого, й ці розмови виходили далеко за рамки програмних курсів, які нами читалися. Вже тоді серед викладачів кафедри він був великим ерудитом, людиною з енциклопедичними знаннями. Тому спілкуватися з ним було одне задоволення. До нього завжди тягнулася молодь. І не випадково, адже він постійно працював над поповненням власного багажу знань. Більше того він і є сама історія. Багато складних процесів ХХ століття відбувалися на його очах.

Петро Павлович досяг наукових вершин, до яких торував нелегку дорогу, за порівняно короткий час. Пройшовши через голодоморне лихоліття 30-х років, через колективізацію, німецьку окупацію, через не менш складний повоєнний відбудовчий період, він не зламався, не втратив людської гідності. Навпаки вперто йшов до поставленої мети, хоча шлях до неї був не прямим. Життя змушувало його робити певні кола. Загибель батька на фронті, втрата працездатності старшим братом, який напівживим інвалідом повернувся з німецьких концтаборів, звалили на плечі юного Петра відповідальність за ведення всього домашнього господарства, де він став “правою рукою” для мами та рідних, а крім того разом з ровесниками вимушений був працювати і на колгоспній ниві. Боротьба за виживання в голодоморні повоєнні роки привели його до Львівського ремісничого училища, де він отримав фах столяра, а найголовніше – навчання в училищі дало йому можливість не померти голодною смертю. Згодом закінчує медичне училище. І в цьому також спостерігається прагматичний інтерес – прагнення допомогти старшому брату-інваліду стати на ноги. Коли отримав фах фельдшера, доля звела його з буковинським краєм, який став йому рідним. Саме тут він знайшов своє перше і єдине кохання. Причому зумів за декілька днів “закрутити голову” молодій красуні Галині (також медсестрі-подолячці) і привести її “під вінець”. І не помилився. Тут народилися і вирости їхні прекрасні діти Павло і Євгенія, народився й виховувався онук Павло, сюди приїжджають до дідуся й бабусі онуки-кияни.

Однак кар'єру зробив Петро Павлович не на столярській і не на медичній ниві. Хоч знання отримані і в одному, і в іншому навчальному закладах завжди ставали йому в пригоді. Причому цими знаннями, особливо медичними, послуговувалися й колеги університету, яким він при потребі надає першу медичну допомогу. І все ж він не став доктором (медиком), а став у кінцевому підсумку доктором і професором історії.

Любов до книги, прищеплена з дитячих років батьком, прагнення до знань, до встановлення істини, прагнення донести цю істину до людей привели невгамовного Петра Павловича до Чернівецького державного університету, де він здобув фах історика. Причому навчання поєднував з викладанням історії у школах Вижницького району. Працював з повною самовіддачею. Здавалося можна було б вже й заспокоїтися. Та це було не в характері молодого вчителя історії, директора Вижницької школи-інтернату. Жадоба до знань не давала йому спокою й надалі. Його помітили і вже в дещо зрілому віці Петро Павлович з'являється на кафедрі історії КППС Чернівецького державного університету. Це був стабільний колектив, у якому працювали на той час відомі й авторитетні викладачі Петро Рудик, Назар Сирота, Микола Загайний, Борис Білецький, Леонід Васюк, Василь Малишко, Володимир Фініков, Катерина Ліщенко, Євдокія Юрій, Євгенія Коренчук, Валентина Попова, Лариса Аршинова, Андрій Волощук та Анатолій Івницький. У науковому плані всі вони (за винятком двох останніх) були кандидатами наук, доцентами, мали значний вузівський педагогічний стаж. У науковому плані йому довелося починати шлях з "фельдшера наук", як кепкували з нього деякі колеги-скептики, знаючи про його початкову медичну освіту, тобто починати з посади асистента. Він добре розумів своє становище, знав чого він прийшов у вузівський колектив і знав ціну часу, котрого не гаяв.

З приходом на кафедру його наче "прорвало". Він стрімко долає наукові перепони (пише статті, друкується в наукових журналах, здає кандидатські іспити, навчається в аспірантурі при Інституті історії АН України), захищає кандидатську дисертацію та

стає згодом старшим викладачем, доцентом кафедри. При чому науковий ступінь здобуває не з історії КППС, а з всесвітньої історії, що було незвичним, як на той час, адже вже тоді існувала кафедральна наукова тематика, котру слід було виконувати. Він чи не першим в історії колективу кафедри (за винятком, здається, Н. Сироти) видав індивідуальну монографію, присвячену рухові опору у фашистських концтаборах у роки Другої світової війни і одночасно продовжував інтенсивно працювати над пошуком і виконанням нової теми, але вже докторської дисертації із всесвітньої історії. Невтомна праця завершилася захистом докторської дисертації в спеціалізованій раді Білоруського державного університету. Петро Павлович встигає під завершення існування Радянської держави ще очолити кафедру історії КППС, котра була перейменована згодом у кафедру політичних наук, очолити останню на альтернативній основі, вигравши конкурентну боротьбу. Після розпаду СРСР він подав заяву на звільнення з посади завідувача кафедри політичних наук з проханням перевести його на кафедру історії України, у колективі якої працює й сьогодні.

Петро Павлович є не тільки талановитим науковцем, але й не менш талановитим педагогом. Його нестандартні лекції пам'ятають багато поколінь істориків, фізиків, оптиків, математиків. Саме останні, які слухали його лекції найдовше, тепло називали його між собою не Петром Павловичем Брицьким, а Петром Павловичем Камчатським. Він завжди прагнув бути вимогливим до себе і до підлеглих, до колег по роботі і до студентів. Ледарям у нього завжди було некомфортно. Тим, хто працював, навіть у найскладніших ситуаціях підкладав плече.

Поряд з високим професіоналізмом Петро Павлович завжди був і залишається надзвичайно скромною і порядною людиною. Будучи єдиним доктором історичних наук на кафедрі історії України, він не претендував на завідування кафедрою. Це аж ніяк не означало, що він відходить від наукової роботи. Навпаки в наступні роки вийшло чимало його наукових статей, індивідуальних і колективних монографій, кожна з яких стала певним науковим відкриттям. Як член спеціалізованої ради по

захисту докторських і кандидатських дисертацій він дав путівку в наукове життя багатьом кандидатам наук. Цю непросту роботу продовжує й сьогодні.

Звичайно, і у вузівському колективі не все так просто і легко давалося Петру Павловичу. Були підйоми і спади. Були радощі та гіркі розчарування. Йому доводилося не раз долати круті віражі. Однак при всьому цьому він і тут не втрачав здорового глузду, завжди виходив зі складних ситуацій з притаманною йому гідністю.

Він є також чуйною і уважною людиною не тільки до своїх рідних і близьких, але й у стосунках з колегами. У складні 90-ті роки минулого століття, коли за буденними справами забувалося про свята і навіть про дні народження один одного, Петро Павлович завжди знаходив час і потрібне добре слово для кожного з нас. Пригадується один з грудневих днів кінця 90-х років, коли після роботи він запросив до себе на вечерю старшого колегу М.О. Ліщенко. Яке було здивування останнього, коли за першою чаркою коньяку Петро Павлович привітав його з днем народження. Для М.О. Ліщенко тоді був час важких моральних переживань після втрати дружини і сина. Розчулений такою увагою, зігрітий коньяком, Микола Опанасович того вечора довго розповідав нам багато цікавих історій з власного життя та життя історичного факультету, керівником якого свого часу він був.

Петро Павлович справді здатний на неординарні поступки. Яке було здивування колег, коли одного разу побачили його за кермом автомобіля у віці далеко за 60 років. Молодші колеги, маститі автомобілісти, кепкуючи з нього, “просили” повідомляти їх о котрій годині він буде виїжджати з дому і по якій вулиці їхатиме з тим, щоб не перетинатися з ним на трасі. Хоч і “автомобільне хобі” долалося із значними труднощами, тим не менше з часом він “набив руку” і став почувати себе за кермом досить впевнено. Сьогодні водить автомашину як справжній професіонал не тільки в місті. Для нього немає проблем проїхатися до Кам'янця-Подільського, Києва чи Могилів-Подільського, де знаходиться сімейна гордість – “дальня дача”.

До сьогоднішнього дня вражає його працездатність, наполегливість і цілеспрямованість у роботі. Він завжди є бажаним гостем у редакціях радіо і телебачення, часто виступає в трудових колективах і організаціях з актуальних питань історичного минулого та сьогодення. Його турбує становище сьогоднішнього українського суспільства. Свою точку зору аргументовано викладає в місцевій і республіканській пресі.

Важко повірити в те, що за його плечима спливає восьмий десяток років. Мені здається, що Петро Павлович такий самий, як і в перші дні нашого знайомства: швидка і впевнена хода, міцний потиск руки, ясний розум, ціпка пам'ять, які аж ніяк не говорять про його поважний вік. Секрет його молодості відомий – наполеглива щоденна праця. Причому не тільки розумова. Він з дитячих років дружить із фізичною працею. Отримавши дачну ділянку на якихось “косогорах”, він власноручно перелопатив тонни ґрунту, перетворивши її на терасовий зелений оазис. На “ближній дачі” він вирощує прекрасні сорти яблунь, груш, слив, винограду, аличі, які живлять його родину вітамінами. Наполегливо працює не тільки в саду, але й на городі, де вирощує чудові врожаї овочів на “дальній дачі”. Він вправно володіє не тільки авторучкою, серед яких визнає тільки китайську, настільки ж вправно володіє сапою, лопатою, вилами, косою. У фізичній праці, як і в науковій, він працює до нестями і з величезним задоволенням. Як у спілкуванні з людьми, так і в розумовій та фізичній праці він вмів отримувати насолоду. Не останню роль у його працездатності відіграє позитивний сімейний мікроклімат, який він створив спільно з дружиною.

У переддень поважного ювілею бажаю дорогому нашому Петру Павловичу міцного здоров'я, сімейного благополуччя, радості від дітей і онуків та сил і наснаги для відкриття нових наукових горизонтів.

Через сумлінну і цілеспрямовану працю – до успіху

(до ювілею доктора історичних наук, професора П.П. Брицького)

Ювілеї приходять несподівано... Особливо для людей одержимих, кожний день яких сповнений бажаннями, мріями і планами на майбутнє. За їх утіленням вони не помічають як спливає час, тому що плани не зникають, а народжуються у власній свідомості й душі знову і знову, надаючи їх володарю значний сенс у вирі такого неспокійного життя. Саме до когорти таких особистостей і належить наш ювіляр – Петро Павлович Брицький, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Доля подарувала йому нестримну вдачу та неабияку силу волі у досягненні своєї мети.

Наше знайомство з Петром Павловичем відбулося наприкінці 1975 р., коли він був зарахований у річну стаціонарну аспірантуру відділу історії зарубіжних соціалістичних країн Інституту історії АН УРСР (нині відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України). У той час його очолювала талановита, віддана своїй справі вчена – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент АН УРСР І.М. Мельникова.

Випадок із П.П. Брицьким не був ординарним, адже він мав уже чималий життєвий і професійний досвід. Виявилось, що до аспірантури Петро Павлович працював директором Вижницької школи-інтернату в Чернівецькій області, заступником директора

Вижницької середньої загальноосвітньої школи № 2. Це, безперечно, мимоволі викликало інтерес і повагу до людини, яка зважилася зробити непростий крок на життєвому шляху до підвищення своєї кваліфікації.

Тему своєї кандидатської дисертації “Інтернаціональний характер антифашистського руху Опору в гітлерівських концтаборах (Бухенвальд, Маутхаузен, Міттельбау-Дора)” Петро Павлович обрав не випадково. Його старший рідний брат у роки Другої світової війни три роки був в’язнем концтабору Бухенвальд. Дослідження цієї теми Петро Павлович розпочав ще до вступу в аспірантуру. Науковим керівником Петра Павловича став фахівець своєї справи, дослідник новітньої історії Німеччини, доктор історичних наук, професор І.М. Кулинич. І це теж не було випадково, адже Іван Маркович був учасником Великої Вітчизняної війни, особисто відчув усі її жахіття, але залишився незламною та життєрадісною людиною. Він і став щирим, розумним радником, справжнім наставником Петру Павловичу в подоланні тернистого наукового шляху. Перебуваючи в аспірантурі, Петро Павлович брав активну участь у засіданнях відділу, обговореннях наукових праць його співробітників. Завдяки цьому формувалася власний науковий досвід, вироблялися уміння і навички наукової роботи.

Рік аспірантури промайнув швидко і вже у січні 1977 р. Петро Павлович повернувся до Чернівців, став викладачем кафедри історії КПРС Чернівецького державного університету. У червні того ж року він успішно захистив кандидатську дисертацію у спеціалізованій вченій раді Інституту історії АН УРСР.

Поринувши у турботи освітянської справи, Петро Павлович не поривав зв’язку з відділом, який сприяв становленню його як ученого. Окрім спільних професійних інтересів залишалися по-справжньому людські стосунки з усіма його членами. Вони щиро раділи, коли 1980 року вийшла друком перша монографія П.П. Брицького, підготовлена на основі матеріалів дисертаційного дослідження, “Інтернаціональна солідарність у боротьбі з фашизмом”.

Минали роки, але бажання продовжити науково-дослідницьку роботу в Петра Павловича не минало. І вже у лютому 1982 р. він став докторантом Інституту історії АН УРСР. Цього разу його перебування в царині академічної історичної науки тривало два роки. Доброзичлива й робоча обстановка у відділі, що став уже рідним, сприяла його творчим успіхам. Науковим консультантом у підготовці докторської дисертації Петра Павловича став знову таки І.М. Кулинич. Роки спілкування подарували їм справжню чоловічу дружбу, довіру й відвертість у стосунках, глибоку повагу один до одного. Петро Павлович надзвичайно усім цим дорожив.

На початку 1987 р. Петро Павлович в основному завершив роботу над підготовкою докторської дисертації. Однак лише у лютому 1994 р., подолавши неймовірні перешкоди долі, П.П. Брицький захистив у спеціалізованій ученій раді Інституту історії АН України дисертацію на тему «Політика СРСР в підготовці національних кадрів для країн, що розвиваються». Саме цілеспрямованість і працелюбність допомогли нашому ювіляру з честю вийти із складних життєвих випробувань і досягти успіху. Увесь цей час колеги рідного відділу вболівали за Петра Павловича і щиро підтримували його.

Нині він – шанований професор, автор кількох монографій і співавтор розділів у колективних працях, а ще автор багатьох статей. Його досвіду й поради потребують як молоді науковці, що готують кандидатські дисертації, так і докторанти.

З роками коло наукових інтересів Петра Павловича значно розширилось. Окрім досліджень про співпрацю громадських організацій країн соціалізму, науково-технічну співпрацю СРСР із країнами, що розвиваються, з'явилися нові монографії: «Антифашистская солидарность в годы Второй мировой войны (1939 – 1945)» (К., 1987), «Україна у Другій світовій війні (1939 – 1945 рр.)» (Чернівці, 1995). Безперечно, авторитетним консультантом у підготовці цих монографій залишався І.М. Кулинич.

З проголошенням України незалежною державою Петро Павлович разом з іншими дослідниками звернувся до розробки

тематики, пов'язаної з участю буковинців у боротьбі за українську державність періоду Української революції, їхню дипломатичну діяльність за часи УНР і ЗУНР: «Жертва української революції: трагічна доля полковника П. Болбочана» (Чернівці, 2005), «Буковинці у боротьбі за українську державність» (Чернівці, 2007), «Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР» (Чернівці, 2007). Можна лише уявити скільки часу, зусиль, прискіпливої роботи в архівах потрібно було для їх підготовки і все це паралельно з викладацькою роботою в університеті. Петро Павлович щедро дарує свої книги київським друзям на згадку про своє науково-творче перебування у Києві, спільну діяльність і на знак дружби й поваги.

Нині П.П. Брицький тісно співпрацює з відділом всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України, очолюваним доктором історичних наук, професором С.В. Віднянським. Це і рецензування наукових праць співпрацівників відділу, і відгуки на автореферати як молодих науковців, так і тих, хто захищає докторські дисертації. А ще обмін думками щодо актуальних проблем всесвітньої історії, обмін досвідом у висвітленні міжнародних відносин української держави як у минулому, так і сьогодні.

Колектив відділу завжди радий новій зустрічі з Петром Павловичем. Це людина, яка постійно випромінює оптимістичний погляд на життєві обставини, особистість, шлях якої в науку може стати прикладом для багатьох, хто розгубився перед першими труднощами. Його врівноваженість, доброзичливість, щирість у спілкуванні завжди імпонує.

У переддень славного ювілею Петра Павловича зичимо йому міцного козацького здоров'я, довголіття, невичерпної енергії та нових творчих злетів.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ПРОФЕСОРА БРИЦЬКОГО У СВІТЛИНАХ

Батьки П.П. Брицького: Мотря Степанівна, 1901 р.н., Павло Олексійович, 1898 р.н. (30-і роки ХХ ст.)

Сини: Григорій, Петро, Василько та дочка Надя, мати Мотрина Степанівна (Лисанівці, березень 1938 р.)

6-й клас Лисанівецької семирічної школи (перший праворуч в другому ряду Петро Брицький. Листопад, 1946 р.)

У школі ФЗН (Львів, 10.07.1947 р.)

Сержант Радянської армії (1952 р.)

З братами Василем та Григорієм у Чернівцях після закінчення 1 курсу університету (3 липня, 1956 р.)

З Галиною Федорівною побралися 1958 р. в с. Лопушна Вижицького району (1958 р.)

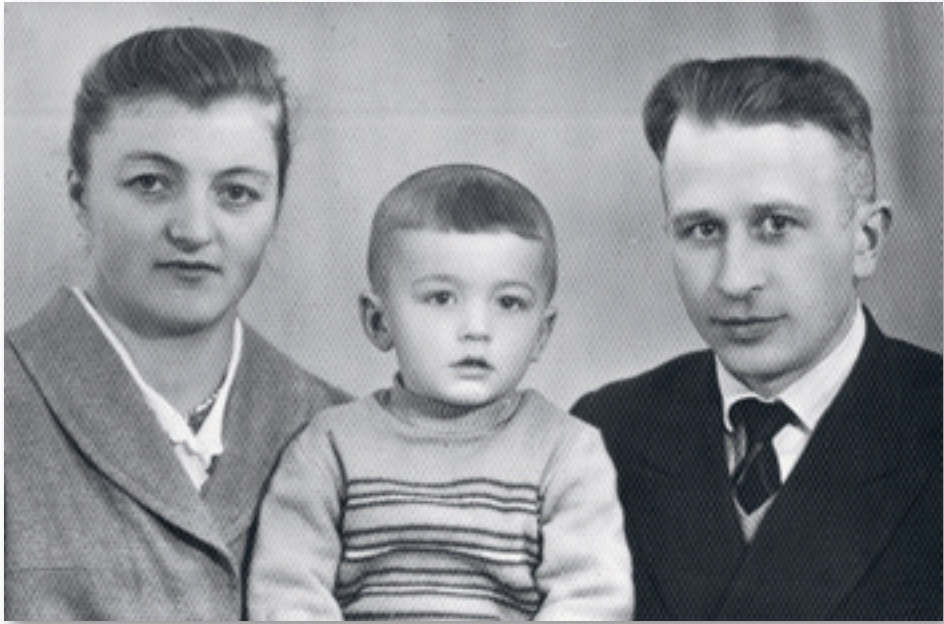

Петро Брицький з другом і однокурсником Станіславської фельдшерської школи Петром Союком (квітень 1951 р.)

Учень фельдшерської школи, (Станіслав, 1950 р.)

Першим сім'ю поповнив Павлик (1961 р.)

З 1963 року й досі – член товариства «Знання». П.П. Брицький з головою Чернівецької обласної організації «Знання» Я.С. Курком.

Галина Федорівна і Петро Павлович Брицькі
(м. Вижиця. 07.11.1969 р.)

Повноцінна радянська сім'я: фельдшер Г.Ф. Брицька, директор П.П. Брицький та їх діти: піонер Павлик, жовтениятко Женя

А діти невпинно дорослішали: Павло, Євгенія, батько П.П. Брицький. (Чернівці 1980 р.)
Навпроти центральних корпусів університету.

Батьки, діти й онуки в Ярузі на Могилівщині (2005 р.)

Учасник I міжнародного конгресу українських істориків: В.П. Щепкінов, О.Н. Гаврилюк, Василь Верига (Торонто), П.П. Брицький (Чернівці, 17 травня 2000 р.)

Чернівецька делегація на III міжнародному конкурсі українських істориків у Луцьку з професором Любомиром Винаром (18 травня 2006 р.)

На приміщенні Тиняньської ЗОШ I-III ст. у Дунаєвському районі Хмельницької області за ініціативи П.П. Брицького відкрито меморіальну дошку його другу і колезі по школі доктору філологічних наук, провідному співробітнику Інституту літератури НАНУ України М.А. Ігнатенку (16 травня 2008 р.)

На відкритті меморіальної дошки доктору філологічних наук, провідному співробітнику Інституту літератури НАН України Миколі Андрійовичу Ігнатенку на приміщенні ТинянськоїЗОШ I-III ст. у Дунаєвському районі Хмельницької області. Професор П.П. Брицький та професор В.С. Прокопчук (16.05. 2009 р.)

Професор П.П. Брицький відзначив для України трагічну постать буковинця, полковника армії УНР Петра Бабочана. Біля пам'ятної плити на місці розстрілу. Станція Балин Дунаєвського району Хмельницької області. (2009 р.)

У колективі кафедри історії України ЧНУ імені Юрія Федьковича

Наукові праці професора Брицького

Монографії:

індивідуальні

1. Интернациональная солидарность в борьбе в фашизмом / П.П. Брицкий. – Львов: Выща школа, 1980. – 136 с.
2. Помощь стран социализма в подготовке кадров для освободившихся государств / П.П. Брицкий. – Львов: Выща школа, 1986. – 180 с.
3. Научно-техническое сотрудничество СССР с развивающимися странами. – М.: Деп. в ИНИОН №51240 от 11.07.1991 г. – 170 с.
4. Україна у Другій світовій війні (1939-1945 рр.) / П.П. Брицький. – Чернівці, 1995. – 114 с.

у співавторстві

5. Сотрудничество общественных организаций стран социализма / И.Н. Мельникова, П.П. Брицкий, С.В. Виднянский. – К.: Наук. думка, 1983. – 268 с.
6. Антифашистская солидарность в годы Второй мировой войны. 1939-1945: коллективна моногр. / А.Н. Шлепаков, В.И. Клоков, П. П. Брицкий. – К.: Наук. думка, 1987. – 336 с.
7. Політика і особа Петра Болбочана в українській революції: матер. до курсу "Політична історія України ХХ ст.) / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук. – Чернівці: Рута, 2004. – 79 с.
8. Жертва української революції: трагічна доля полковника П. Болбочана / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – 111 с.
9. Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР / Петро Брицький, Олександр Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 2007. – 241 с.
10. Буковинці у боротьбі за українську державність / Петро Брицький, Олександр Добржанський, Євгенія Юрійчук. – Чернівці: Золоті литаври, 2007. – 483 с.
11. Німецький вчений Йоган Коль про Буковину та Галичину в середині ХІХ ст. / П. Брицький, П. Бочан. – Чернівці: Золоті литаври, 2007. – 128 с.

12. Національна книга пам'яті жертв голодоморів 1932-1933, 1946-1947 років. Чернівецька область: статті, спогади, документи, списки жертв голодоморів. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 1088 с. – (Співавтор, співупорядник, член редколегії).

Брошури

13. Інтернаціоналізм скріплений кров'ю / П.П. Брицький. – К.: Знання, 1975. – 32 с.
14. Курсом плідного співробітництва / П.П. Брицький. – К.: Знання, 1983. – 48 с.
15. Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія / П.П. Брицький. – Чернівці: Рута, 2002. – 47 с.
16. Утворення СРСР: радянський стереотип та історико-правова дійсність / Брицький П.П., Юрійчук Є.П. – Чернівці: Знання, 2002. – 46 с.
17. Полковник Петро Болбочан. Видатні постаті в історії України / В.С. Сідак, П.П. Брицький, Д.С. Ліщук. – Чернівці: ОІППО, 2009. – 24 с.

Методичні праці

1. Політична історія ХХ століття: метод. рек. до вивчення вузівського курсу / автори-уклад. П.П. Брицький, А.Д. Аршинова, З.І. Зайцева [та ін.]. – Чернівці, 1991. – 107 с.

Наукові статті у збірниках, журналах

1975

1. Злодеяння фашизму в окупованих славянських країнах в роки Другої світової війни // Збірник матеріалів VII Всесоюз. наук. конф. істориків-славистів, 24-27 травня 1975 р. – Чернівці, 1975. – С. 48-51.
2. Страхітливизлочини фашизму протидітей // Радянська школа. – 1975. – №5. – С. 34-40.

1982

3. Сотрудничество общественных организаций социалистических стран в борьбе за упрочение мира и дружбы между народами // Узловые вопросы советского славяноведения : науч. сб. – Ужгород, 1982. – С. 125-126.
4. Виховання студентів в дусі радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму при вивченні курсу історії КПРС / П.П. Брицький, М.О. Буцько // Укр. іст. журн. – 1982. – №4. – С. 134-140.

1983

5. Допомога НДР країнам, що розвиваються, в підготовці національних кадрів у 70-ті роки / П.П. Брицький, І.М. Кулинич // Укр. іст. журн. – 1983. – № 12. – С. 91-99.

1984

6. Інтернаціональна допомога соціалістичній Кубі країнам, що розвиваються, в підготовці національних кадрів // Вопросы новой и новейшей истории: сб. науч. трудов. – К.: Наук. думка, 1984. – С. 21-27.
7. Помощь стран-членов СЭВ освободившимся странам в подготовке национальных кадров // Исторические исследования зарубежных стран. – К.: Наук. думка, 1984. – Вып. 10. – С. 47-53.

1985

8. Помощь СССР, НБР, ПНР и ЧССР освободившимся странам в подготовке национальных кадров // Народно-демократические революции и развитие славянских стран по пути социализма: тезисы докладов и науч. сообщ. – Харьков: издат. ХТУ, 1985. – С. 48-49.

1986

9. Воздействие стран социалистического содружества на развитие образования освободившихся стран // Культурные процессы в развивающихся странах: тезисы междунар. конф. в Институте востоковедения АН СССР (ноябрь 1986 г.) – М., ин-т востоковед. АН СССР, 1986. – Т. II. – С. 17-19.

1989

10. Мировой социализм и освободившиеся страны в подготовке рабочих и инженерно-технических кадров. – Черновцы: ЧГУ, 1989. – 29 с. – М. Деп. в ИНИОН № 39183 от 7. 08. 89 г.
11. Вклад стран социализма в развитие образования и науки в африканских странах социалистической ориентации. – М.: Деп. в ИНИОН № 39182 от 7. 08. 89 г. – 21 с.

1990

12. Буковина і Бессарабія у зовнішній політиці СРСР у 1940 р. // 50 років возз'єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною у складі СРСР: тези доп. конф. (травень 1990 р.) – Чернівці: облвидав., 1990. – Ч. 2. – С. 8-10.

1992

13. Національне відродження в Україні – не взамін русифікації // X Всеукр. славистична конф. “Духовне відродження слов’ян у контексті європейської та світової культури”: тези доп. – Чернівці: ЧДУ, 1992. – Т. II. – С. 181–182.
14. Українська школа на Буковині в другій половині XIX – XX ст. // До витоків назви краю Буковина : тези доп. та повід. 2-ї Буковинської іст.-краєзн. конф. – Чернівці: ЧДУ, 1992. – С. 60–67.

1993

15. Чому потрібна незалежність? // Буковина, рік 1991. – Чернівці: Прут, 1993. – С.169-172.

1994

16. Драматична статистика демографії України в 30-х роках / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Пам’яті жертв радянських голодоморів в Україні: матер. наук. конф. (Чернівці, 24 вересня 1993 р.). – Чернівці, 1994. – С. 20–25.

1995

17. Іван Мазепа – визначна постать на терені історії України // Матеріали наук. конф. викладачів, співробітників та студентів, присвяченої 120-річчю заснування університету (4-6 травня 1995 р.). – Чернівці: Рута, 1995. – Т. 1, кн. 1. – С. 11–12.
18. “Повернення Бессарабії і передача Північної Буковини ...” // Матеріали III міжнар. іст.-краєзн. наук. конф., присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького університету (29 вересня – 1 жовтня 1995 р.). – Чернівці: Рута, 1995. – С. 53–59.

1996

19. Володимир Січинський – архітектор, графік, історик мистецтвознавства // Володимир Січинський та Україна: матер. міжнар. конфер. – К., 1996. – С. 104–107.
20. Народний Секретар Василь Шахрай – перший критик більшовицької національної політики в Україні // Українська еліта: минуле, сучасне, майбутнє: матер. регіон. наук. конф. – Тернопіль, 1996. – С. 95–99.

1997

21. Політико-правові аспекти відносин між партійно-державними органами Росії та України (1919-1922 рр.) / П. П. Брицький, Є. П. Юрійчук // Питання історії України. – Чернівці: Золоті литаври, 1997. – Вип. 1. – С. 190–210.

1998

22. Політичні ідеї та рухи в Україні у II половині XIX ст. // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Золоті литаври, 1998. – Т. II. – С. 34–52.
23. Принципи гуманізму в міжнародних зв’язках України (середина 50-80 рр.) // Гуманітарна освіта: фактор світової інтеграції: матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Чернівці: Рута-Митець, 1998. – Ч. III. – С. 97–105.
24. Україна в поглядах західноєвропейських політиків та істориків: ретроспективний аналіз // Європа: ідеї та процеси. – Чернівці: Прут, 1998. – С. 29–33.
25. Україна як суб’єкт історії Європи у минулому і в наші дні / І.М. Мельникова, С.В. Віднянський, П.П. Брицький // Україна в європейських міжнародних відносинах. – К.: Ін-т іст. України НАНУ, 1998. – С. 88–106.

1999

26. Політичні ідеї та рухи в Україні у другій половині XIX ст. // Історія в школі. – 1999. – №6. – С. 2–6.
27. Внесок сім’ї Січинських (Січинських) у культурну спадщину України // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: спецвипуск. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – С. 33–37.
28. Реалізація прав людини як запорука легітимності політичної влади в Україні / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Питання історії України : зб. наук. статей. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – Т. III. – С. 226–234.
29. Петро Болбочан: Хто він? Активний організатор захисту української державності чи зрадник українського народу? / П.П. Брицький, В.С. Сідак // Симон Петлюра у контексті українських визвольних змагань : зб. наук. праць. – Фастів : Поліфаст, 1999. – С. 210–222.
30. Матвій Стахів – видатний дослідник історії української державності (1917-1920 рр.) / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: спецвипуск. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – С. 15–18.
31. Проблема реалізації прав людини, проголошених у Конституції України / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Права і свободи людини та сучасний суспільний прогрес: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (24-25 лютого 1999 р.) – Ужгород, 1999. – С. 34–39.
32. Питання західноукраїнських земель у радянсько-німецьких відносинах (серпень-вересень 1939 року) / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // 1939 рік в історичній долі України і українців: матер. міжнар. наук. конф. (24-25 вересня 1999 р.) – Львів, 1999. – С. 42–44.

33. Проблеми західноукраїнських земель у таємних додаткових протоколах та дипломатичній переписці СРСР і Німеччини в серпні-вересні 1939 р. // Галичина у Другій світовій війні 1939-1945 рр.: матер. всеукр. наук. конф. (14 жовтня 1999 р.) – Івано-Франківськ, 1999. – С. 53–55.

2000

34. Ставлення українських політичних партій до Першої світової війни // Перша світова війна та історичні долі народів Центральної та Східної Європи: матер. міжнар. наук. конф., присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22-24 вересня 1998 р.). – Чернівці: Рута, 2000. – С. 4–14.
35. Французький сенатор про Україну в ХІХ ст. // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – Т.4. – С.443-452.
36. Науково-технічні зв'язки України з країнами Азії, Африки та латинської Америки (середина 50-х –80-ті роки) // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2000. – С. 211–218. – (Серія: Історія; вип. 96–97).
37. Французи про Україну в минулому і теперішньому часі // Історія України. – 2000. – №5. – С. 6–8.
38. Німецькі мандрівники і посли про Україну в історії середньовіччя і нового часу // Середньовічна Європа: погляди з кінця ХХ ст.: матер. міжнар. наук. конф. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 230–233.
39. Микола Чоботарів – один з головних діячів спецслужби УНР / В.С. Сідак, П.П. Брицький // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – Т. 4. – С. 122–128.

2001

40. Причини невдач волинської групи у другому зимовому поході / В.С. Сідак, П.П. Брицький // Українська історична наука на порозі ХХІ ст.: доп. і повід. міжнар. наук. конгресу (Чернівці, 16-18 травня 2000 р.). – Чернівці, 2001. – Т. 1. – С. 264–272.

2002

41. Утворення СРСР: радянський стереотип та історико-правова дійсність // П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т.5. – С. 54–73.

2003

42. Французи про Україну в минулому і теперішньому часі // Відродження. – 2003. – №2. – С. 2–3.
43. Левко Дутковський – творець “Смерічки” (Вижницький період – з 25 серпня 1966 р. по 31 березня 1973 р.) // Буковинський журнал. – 2003. – Ч. 3-4. – С. 245–257.
44. Умови праці науковців у період сталінського тоталітарного режиму // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – Т. 6. – С. 31–33.
45. Відомості німецьких мандрівників і послів – важливе джерело історії українського народу / П.П. Брицький, П.О. Бочан // Пам'ять століть. – 2003. – № 6. – С. 4–10.

2004

46. Шаблонний стереотип в історії / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Пам'ять століть. – 2004. – № 5. – С. 30–79.
47. Роман Смаль-Стоцький: дипломатична, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність // Буковинський журнал. – 2004. – Ч. 2. – С. 119–134.
48. Етнографія Слобідської України у щоденнику німецького вченого Йоганна Коля / П.П. Брицький, П.О. Бочан // р.Ф. Кайндль і українська історична наука. – Вижиця: Черемош, 2004. – Ч. 2. – С. 154–159.
49. Історик України ХХ століття, який уболював за майбутній розвиток історичної науки / П.П. Брицький, П.В. Михайлина // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – Т. 7. – С. 185–188.
50. Західноукраїнські землі у роки Першої світової війни // Історична панорама: зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2004. – Вип. 2. – С. 98–109.
51. Роман Смаль-Стоцький: дипломатична, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність // Україна дипломатична: наук. щорічник. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 682–698.
52. Україна в Другій світовій війні // Історичний календар. – К., 2004. – Вип. 10. – С. 407–416.
53. Професор Василь Сімович на службі українського народу / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Буковинський журнал. – Чернівці, 2004. – Ч. 3–4. – С. 109–27.

2005

54. Політичні та соціальні зміни в Україні в період лібералізації тоталітарного режиму в СРСР (1953-1964 рр.) // Матеріали V конгресу Міжнародної організації українців. Історія: зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2005. – Ч. 3. – С. 277–284.
55. Василь Сімович та відродження української державності / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – С. 229–241. (Серія: Історія; вип. 1).
56. Українці на становищі національних меншин у Польщі, Румунії та Чехословаччині у міжвоєнний період / П. П. Брицький, Є. П. Юрійчук // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – Т. 8. – С. 143–155.
57. Буковинець Осип Безпалко – міністр праці Української Народної Республіки / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Матеріали V Буковинської міжнар. іст.-краєзн. конф., присвяченої 130-річчю заснування ЧНУ: Том 1. Історія українського краєзнавства. – Чернівці, 2005. – С. 387–394.
58. Нарком був патріотом // Державна справа. – 2005. – №5. – С. 178–180.
59. Місце сім'ї Січинських (Сіцинських) у культурній спадщині України // Володимир Січинський – історик, мистецтвознавець, архітектор, педагог України і української діаспори: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2005. – С. 19–23.
60. Революційні події 1905-1907 років в Україні в оцінках професора О. Рєнта (за матер. монографії “Україна в імперську добу (XIX – поч. XX ст.) / П.П. Брицький, А.Г. Філінюк // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. статей. – К.: Ін-т іст. НАН України, 2005. – Вип. 32. – С. 45–50.

2006

61. Письменник Теодот Галіп – громадський діяч і дипломат // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – Т. 9. – С. 98–104.
62. Документи про зв'язки буковинського українського діяча Т. Галіпа з М. Грушевським та послом УНР у Швейцарії М. Васильком // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – Т. 9. – С. 231–232.
63. Українці на становищі національних меншин в Польщі, Румунії та Чехословаччині напередодні Другої світової війни // Друга світова війна і доля народів України: тези доп. Другої всеукр. наук. конф. (Київ, 30-31 жовтня 2006 р.). – К.: Сфера, 2006. – С. 76–78.

2007

64. Українці у міжвоєнну добу: в СРСР і за його межами / П.П. Брицький, Ю.І. Шаповал, Є.П. Юрійчук // Український вибір: політичні системи XX століття і пошук власної моделі суспільного розвитку. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – С. 300–351.
65. Артем Галіп на дипломатичній службі Української держави // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – Т. 10. – С. 67–74.
66. Голод на Хмельниччині 1946-1947 рр. / П.П. Брицький, Л.Л. Місінкевич // Матеріали XII Поділ. іст.-краєзн. конф. / ред. кол.: Завальнюк О.М. (співголова), Войтенко В.І., Баженов Л.В. (відп. ред.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 2. – С. 137–147.
67. До питання про існування Української Червоної армії / П.П. Брицький, Є.П. Юрійчук // Міжнародний наук. конгрес укр. істориків “Українська історична наука на сучасному етапі розвитку”: доп. та повід. – Кам'янець-Подільський; Київ; Нью-Йорк; Острого: Вид-во НаУОА, 2007. – Т. 3. – С. 288–292.

2008

68. Бій під Крутами: історичні факти, коментарі, спогади // Університетський вісник. – 2008. – №1. – С. 10–11.
69. Українські національні збройні формування в період Другої світової війни: зб. наук. статей // Покликання служити науці і людям. – Чернівці: Вид-во “Наші книги”, 2008. – С. 68–77.
70. Федір Павлович Шевченко про відповідальність перед судом історії // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій. зб. наук.-краєзн. праць / редкол.: Прокопчук В.С. (голова) [та ін.]. – Дунаївці; Кам'янець-Подільський: Медобори – 2006, 2008. – Вип. IV. – С. 83–94.
71. Діти України – жертви нацизму й активні учасники боротьби з ним // III Міжнародний конгрес українських істориків “Українська історична наука на шляху творчого поступу”, Луцьк, 17-19 травня 2006 р.: доп. та повід.: В 3-х т. – Луцьк: Вежа, 2007. – Т. 3. – С. 84–87.
72. Німецький історик Йоган-Християн фон Енгель про українських козаків та їх вільну боротьбу / П.П. Брицький, П.О. Бочан // Пилявецька битва 1648 року в історії України: матер. всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 360-річчю битви під Пилявцями / редкол.: Вавринчук М.П. (голова), Баженов Л.В. (відп. ред.), Степанков В.С. (наук. ред.) [та ін.]. – Хмельницький: Мельник А.А., 2008. – С. 78–88.

73. Голодомор в Україні 1932-1933 рр. – страшний злочин проти українського народу, його геноцид // Геноцид: Голодомор 1932-1933 рр. на Хмельниччині: причини, жертви, наслідки (до 75-річчя Голодомору 1932-1933 рр. в Україні) / редкол.: Вавринчук М.П., Завальнюк О.М., Баженов Л.В. [та ін.] – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. – С. 24–44.
74. Голодомори ХХ століття в Україні – непротимі злочини комуністичної влади // Національна книга пам'яті жертв голодоморів 1932-1933, 1946-1947 рр. в Україні. Чернівецька область: статті, спогади, документи, списки жертв голодоморів. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – С. 16–56.
75. Голодомор в Україні у ХХ столітті – тяжкий злочин проти українського народу, його геноцид // Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 рр. в Україні: Хмельницька область / редкол.: І.К. Гавчук, І.В. Гладуняк, П.Я. Слободянюк (наук. ред.) [та ін.]. – Хмельницький, 2008. – Кн. 1. – С. 23–47.
76. Голодомор в Україні у ХХ столітті – тяжкий злочин проти українського народу, його геноцид // Український історик. Т.XLV vol 3–4 (179-180). Рік VLV. / за заг. ред. Л. Винара. – Нью-Йорк; К.; Львів; Острого; Торонто; Париж, 2008. – С. 122–158.
77. Культурно-освітня діяльність Василя Сімовича в австрійських і німецьких таборах військовополонених українців // Науковий вісник Чернівецького нац. ун-ту ім. Ю. Федьковича: зб. наук. праць / наук. ред. Бунчук Б.І. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 312–313: Слов'янська філологія – С. 51–54.

2009

78. Праця Степана та Романа Смаль-Стоцьких у підготовці національних кадрів у таборах військовополонених українців // Постать Степана Смаль-Стоцького в національно-культурному житті Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. і сучасна рецепція його доби: тези доп. міжнар. наук. конф., присвяченої 150-річчю від дня народження українського філолога, культурного і громадського діяча. 19-21 лютого 2009 року, Чернівці. – Чернівці: Місто, 2009. – С. 24–25.
79. Професор із Вірджинії Марк Таугер – адвокат Сталіна та його оточення щодо причин голодомору в Україні // Питання історії України: зб. наук. праць. – Чернівці: Технодрук, 2009. – Т. 12. – С. 180–184.
80. Микола Буянов з Могилева-Подільського – національний герой Італії // Третя Могилів-Поділ. наук.-краєзн. конф. – Могилів-Подільський; Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – С. 44–47.

81. Буковина і Бессарабія в міжнародній політиці в 1939-1940 рр. // VII Буковинська міжнар. іст.-краєзн. конф., присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині "Руська бесіда": тези / наук. ред. О.В. Добржанський. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – С. 55–57.
82. Artem Galip at the diplomatic service of the Ukrainian state // Ukraina diplomatychna (Diplomatic Ukraine): scientific yearbook. – К., 2009. – С. 392-408.
83. Артем Галіп на дипломатичній службі української держави // Україна дипломатична: наук. щорічник. – К., 2009. – Вип. 10. – С. 406–424.
84. Меджибізький район в період голодомору 1932-1933 років // Науковий вісник "Меджибіж": матер. Другої наук.-краєзн. конф. "Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України" / редкол.: О.Г. Погорілець, Л.В. Баженов, А.М. Трембіцький [та ін.], 2009. – Ч. 2. – С. 13–18.

2010

85. Геноцид українців голодомором 1932-1933 років // Всеукраїнська науково-практична конференція 27 лютого 2010 р. "Геноцид України у ХХ столітті". – Львів, 2010. – С. 57–83.
86. Думка історика // Угрин Калина. Поняття Русів Західноєвропейській картографії (ХVI-ХVIII ст.) / Калина Угрин; переклад з франц. М. Попович. – Чернівці: ЧНУ, 2010. – С. 7–8.
87. Роман Смаль-Стоцький. Дипломатична, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність // Пам'ять століть. – 2010. – №3. – С. 119–131.

Статті в газетах

88. У боротьбі за розрядку: як виконується положення Заключного акту Хельсінської наради // Радянська Буковина. – 1980. – 11 листопада.
89. За Союз? Так. Але який? (До союзного референдуму) // Радянська Буковина. – 1991. – 21 лют.
90. Україно! Твоя доля – наші дії // Університетський вісник. – 1991. – 12 верес.
91. Чому потрібна незалежність? // Буковина. – 1991. – 30 листоп.
92. З українських меридіанів // Буковина. – 1995. – 25 жовт.
93. Україна в поглядах західноєвропейських політиків та істориків у минулому і нинішньому часі // Буковинське віче. – 1998. – 1 лип.

94. Друга світова війна: український рахунок // Народна армія. – 2004. – 1 верес.
95. Історія розсудить всіх / Петро Брицький, Павло Михайлина // Буковина. – 2004. – 13 жовт.
96. Жорстока правда і пекучий біль // Буковина. – 2003. – 23 квітня.
97. Друга світова війна: український рахунок // Буковина. – 2005. – 6, 13, 20 квіт.
98. Приклад порядності, людяності, чесності (До 100-річчя народження колишнього Наркома освіти УРСР і заступника голови Раднаркому УРСР Ф.А. Редька) // Буковина. – 2005. – 7, 14 верес. (№ 68, 70).
99. Бессарабець Петро Болбочан у боротьбі за українську державність (1917-1919 рр.) // Хотинські вісті. – 2006. – 31 берез., 7 квіт. (№ 15, 16).
100. Петро Болбочан – жертвна постать української історії // Чернівці. – 2006. – 14 квіт. (№15); 21 квіт. (№16); 28 квіт. (№17); 5 трав. (№18); 12 трав. (№19); 19 трав. (№20); 26 трав. (№21).
101. Дипломат УНР Михайло Кочерган // Народне слово. – 2006., груд. (№49).
102. Директор департаменту МЗС УНР, секретар сейму Карпатської України Михайло Кочерган // Клич нації. – 2008. – Берез. (Чис. 16).
103. Заплановане винищення українців – голодомор // Клич нації. – 2008. – Берез. (Чис. 16).
104. “. . . Їхня смерть вовік не вболить. Битва під Крутами та її ділетантські коментатори (до історії бою)” // Буковина. – 2008. – 1 лют.
105. Федір Шевченко про відповідальність перед судом історії // Дунаєвецький вісник. – 2009. – 19 берез. (№21–22).
106. Володимир Січинський – архітектор, графік, історик мистецтвознавства // Подільські вісті. – 1994. – 12 лип.

Рецензії

107. За велінням обов'язку: Замлинський В.О. За велінням інтернаціонального обов'язку. – М.: Высшая школа, 1980: [Рецензія] // Радянська Буковина. – 1981. – 27 лют.
108. Патер І. Союз визволення України: Проблеми державності і соборності. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 306 с.: [Рецензія] // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – Т.4. – С. 486–491.

109. Ботушанський В.М. Сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 340 с.: [Рецензія] // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2000. – С. 304–306. – (Серія: Історія; вип. 96-97).
110. Георгій Кожолянко. Етнографія Буковини. – Т. 2. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 424 с.: [Рецензія] // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – Т. 5. – С. 211–216.
111. Гаврилюк С.В. Історичне пам'яткознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.): монографія. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – 532 с.: [Рецензія] // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – Т. 6. – С. 356–358.
112. Лозовий Віталій. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: Ставлення селянства до влади Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.): монографія. – Кам'янець-Подільський: Мошак М.І., 2008. – 480 с.: [Рецензія] // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка / заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2009. – С. 220–222 (Серія: Історія; вип. 1).
113. Ботушанський В.М., Чайка Г.В. Еміграція з Буковини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.) – Чернівці: Технодрук, 2009. – 384 с.: [Рецензія] // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – Т. 14. – С. 507–510.
114. Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто): [кол. монографія] / В.М. Ботушанський, С.В. Біленкова, О.В. Добержанський [та ін.]; заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 586 с.: [Рецензія] // Буковинський журнал. – 2010. – Чис. 1. – С. 277–280.

Рецензування монографій і збірників статей

115. Коваль М.В. Володимир Затонський: нарис життя і діяльності (1888-1938 рр.) / М.В. Коваль, Ю.В. Телячий. – Тернопіль: ВАТ “ТВПК”, “Збруч”, 2008. – 271 с.
116. Баженова С.Е. Від романтизму до реалізму. “Українська школа” в польській літературі 19-90-х років XIX ст.: етапи діяльності, історія України в творчості її представників: монографія / Стефанія Баженова. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2009. – 400 с.
117. Комарніцький О.Б. Історія України: матеріали для підготовки до тестування: навч. посіб. / О.Б. Комарніцький. – Кам'янець-Подільський: Буйницький О.Л., 2007. – 456 с.

118. Опря А.В. Православне духовенство в реформаційному та національно-визвольному русі України (1900 – лютий 1917 р.) / А.В. Опря. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2008. – 192 с.
119. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.): монографія / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар [та ін.]; за заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – 744 с.
120. Лазарович М.В. І було пекло на землі. . . Голодомор 1932-1933 років в Україні: передумови, механізм здійснення, наслідки / М.В. Лазарович. – Тернопіль: Джура, 2008. – 620 с.
121. Лазарович М.В. Історія України: навч. посіб. / М.В. Лазарович. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 598 с.
122. Лазарович М.В. Історія України: навч. посіб. / М.В. Лазарович. – К.: Знання, 2008. – 683 с.
123. Пилявецька битва 1648 року в історії України: матер. всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 360-річчю Пилявецької битви / редкол.: Вавринчук М.П. (голова), Баженов Л.В. (відп. ред.) [та ін.]. – Хмельницький: Мельник А.А., 2008. – 330 с.
124. Комарніцький О.Б. Містечка Волині та Київщини у добу Української революції 1917-1920 рр.: монографія / О.Б. Комарніцький; наук. ред. проф. О.М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 312 с.
125. Мизак Н.С. Село на нашій Україні. До 600-річчя першої писемної згадки про село Стрільівці / Н.С. Мизак, І.Д. Балан, І.В. Романський. – Чернівці: Букрек, 2009. – 448 с.
126. Мельничук Г. І я піднімав Червону Калину (Спогади дивізійника) / Григорій Мельничук. – Чернівці: Букрек, 2009. – 212 с.
127. Ботушанський В.М. Еміграція з Буковини (60-ті рр. ХІХ – початок ХХ ст.): монографія / В.М. Ботушанський, Г.В. Чайка. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 384 с.
128. Баженов Л.В. Володимир Січинський (1894-1962 рр.). Життя, діяльність, творчість в ім'я України: монографія / Л.В. Баженов, В.Л. Логвина. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2009. – 236с.
129. Видатні постаті міста Хмельницького: матер. другої наук.-практ. конф. "Місто Хмельницький в контексті історії України", 19 вересня 2007 р. – Хмельницький, 2007. – 296 с.
130. Друга Могилів-Подільська краєзнавча конференція, 20-21 жовтня 2006 р. – Могилів-Подільський; Кам'янець-Подільський, 2006. – 288 с.
131. Студії Кам'янець-Подільського Центру дослідження історії Поділля. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т. 1. – 488 с.

132. Питання історії нового та новітнього часу: зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2000. – Вип. 7. – 339 с.
133. Політологічні та соціологічні студії: зб. наук. праць. – Чернівці: "Місто", 2000. – Том 1. – 266 с.
134. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: іст. науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. – Т. 5(7). – 352 с.
135. Питання нової та новітньої історії країн Європи і Північної Америки: зб. наук. статей. – Чернівці, 1993. – Вип. 2. – 316 с.
136. Питання історії нового та новітнього часу: зб. наук. статей. – Чернівці: Прут, 1997. – Вип. 5. – 248 с.

Науковий редактор монографій та інших книг

137. Фостій І.П. Північна Буковина і Холмщина у Другій світовій війні 1939-1945рр. / І.П. Фостій. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення Пошуково-видавничого агентства "Книга Пам'яті України", 2004. – 368 с.
138. Книга пам'яті України. Чернівецька область. – Чернівці: Чернівецьке обл. відділення Пошуково-видавничого агентства "Книга пам'яті України", 1999. – Т. 3. – 527 с.
139. Книга скорботи України. Чернівецька область. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення Пошуково-видавничого агентства "Книга пам'яті України", 2005. – 992 с.
140. Реабілітовані історією: В 27 томах. Чернівецька область. – Чернівці, 2007. – 959 с.
141. Дацків І.Б. Брест 1918: Європейський прорив України: монографія / І.Б. Дацків. – Тернопіль: Астон, 2008. – 254 с.
142. Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917-1923 рр.: монографія / І.Б. Дацків. – Тернопіль: Астон, 2009. – 520 с.

Участь у редколегіях наукових збірників

143. Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці, 1997. – Вип. 1. – 299 с.; Вип. 2. – 1998. – 310 с.; Вип. 3. – 1999. – 416 с.; Вип. 4 (Том 4). – 2000. – 499 с.; Том 5. – 2001. – 359 с.; Том 6. – 2003. – 367 с.; Том 7. – 2004. – 223 с.; Том 8. – 2005. – 323 с.; Том 9. – 2006. – 263 с.; Том 10. – 2007. – 277 с.; Том 11. – 2008. – 269 с.; Том 12. – 2009. – 289 с.
144. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: зб. наук. статей. – Чернівці, 1999. – Т.2. – 272 с.; Т. 1-2. – 2002. – 281 с.; Т. 1-2 – 2003. – 274 с.; Т. 1. – 2004. – 290 с.; Т. 1 (23). – 2007. – 276 с.; Т. 2 (26). – 396 с.

145. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: Серія: Історія / за заг. ред. М.М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 1. – 358 с.
146. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: Серія: Історія / за заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – Вип. 1. – 259 с.; 2008. – Вип. 2. – 259 с.
147. Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: зб. наук. праць. – Фастів: “Поліфаст”, 1999. – 255 с.
148. Р.Ф. Кайндль і українська історична наука: матер. міжнар. наук. семінару “Кайндльівські читання”, Чернівці, 22-23 травня 2004 р. – Вишніва: “Черемош”, 2004. – Ч. 2. – 295 с.
149. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Тернопіль: “Екон. думка”, 1999. – 215 с.
150. Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи: матер. наук. симпозиуму / Буковинський політологічний центр, Бюро зі співробітництва в Україні Фонду Ф. Еберта. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 196 с.
151. Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: зб. наук.-краєзн. праць / редкол.: Прокопчук В.С. (голова) [та ін.]. – Дунаївці; Кам’янець-Подільський: “Медобори – 2006”, 2008. – Вип. IV. – 624с.
152. Третя Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція, 25-26 вересня 2009 р. – Могилів-Подільський; Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2009. – 428 с.
153. VII Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція, присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині “Руська бесіда” (Чернівці, 27-28 листопада 2009 р.): тези. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. – 368 с.
154. Науковий вісник “Меджибіж”: матер. другої наук.-краєзн. конф. “Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України”, 12-13 червня 2009 р. – Меджибіж; Хмельницький: Мельник А.А., 2009. – Ч. 1. – 423 с.; Ч. 2. – 358 с.
155. Комарніцький О.Б. Містечка Волині та Київщини у добу Української революції 1917-1920 рр.: монографія / О.Б. Комарніцький. – Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 312 с.
156. Геноцид: Голодомор 1932-1933 років на Хмельниччині: причини, жертви, наслідки (до 75-річчя Голодомору 1932-1933 рр. в Україні). – Кам’янець-Подільський: Сисин О.В., 2008. – 484 с.

Участь у міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових конференціях та симпозиумах

1. VII Всесоюзна наукова конференція істориків-славистів, червень 1975 р., Чернівці.
2. IX всесоюз. науч. конф. историков-славистов “Узловые вопросы советского славяноведения”, 21–23 сентября 1982 г., Ужгород.
3. IX междунар. съезд славистов, 7-12 сентября 1983 г., Киев.
4. Международная научная конференция “Культурные процессы в развивающихся странах”, 25-28 ноября 1986 г., Москва, Ин-т востоковедения АН СССР.
5. X Всесоюзная научная конф. историков-славистов “Народно-демократические революции и развитие славянских стран по пути социализма”, 30 января – 1 февраля 1985 г., Харьков.
6. Обласна іст.-краєзн. наук. конф. “Возз’єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною у складі СРСР”, 11-12 травня 1990 р., Чернівці.
7. Всеукраїнська славістична конф. “Духовне відродження слов’ян у контексті європейської та світової культури”, 17-20 травня 1992 р., Чернівці.
8. Друга Буковинська іст.-краєзн. конф. “До витоків назви краю Буковина” (600-річчя першої писемної згадки), 1-2 жовтня 1992 р., Чернівці.
9. Наукова конференція “Пам’яті жертв радянських голодоморів в Україні” (До 60-річчя Голодомору в Україні 1932-1933 рр.), 24 вересня 1993 р., Чернівці.
10. Республіканська наук.-практ. конф. “Політика, економіка, наука і освіта”, 14-16 березня 1992 р., Київ.
11. Міжнародна наук.-практ. конф. “Духовні витoki Поділля: творці історії краю”, 9-11 вересня 1994 р., Кам’янець-Подільський.
12. Міжнародна наук. конф. “Україна у Другій світовій війні”, 27-28 квітня 1995 р., Київ.
13. Наукова конференція викладачів, співробітників та студентів, присвячена 120-річчю заснування Університету, 4-6 травня 1995 р., Чернівці.
14. Міжнародна конференція “Наука і культура між слов’янським і німецькомовним світами як чинник оновлення Східної та Південно-Східної Європи. Пам’яті Дмитра Чижевського, 25-29 травня 1995 р., Київ.

15. III Міжнародна іст.-краєзн. наук. конф., присвячена 120-річчю заснування Чернівецького університету, 29 вересня – 1 жовтня 1995 р., Чернівці.
16. Міжрегіональна наукова конференція “Українська еліта: минуле, сучасне, майбутнє”, 12-13 грудня 1996 р., Тернопіль.
17. Міжнародна наук. конф. “80-річчя початку відновлення української державності”. 21-23 травня 1997 р., Київ.
18. Міжнародна наук.-практ. конф. “Гуманітарна освіта: фактор світової інтеграції”, 11-12 травня 1997 р., Чернівці.
19. Міжнародна наук. конф. “Перша світова війна та історичні долі народів Центральної та Східної Європи”, присвячена 80-річчю Буковинського народного віча. 22-24 вересня 1998 р., Чернівці.
20. Міжнародна наук.-практ. конф. “Права і свободи людини та сучасний суспільний прогрес”, 24-25 лютого 1999 р., Ужгород.
21. Всеукраїнська наук. конф. “Постать Симона Петлюри в контексті українських національно-визвольних змагань”, 14-15 травня 1999 р., Кам’янець-Подільський.
22. Міжнародна наук. конф. “Внесок української еміграції в розвиток національної та світової культур”, 10-12 червня 1999 р., Тернопіль.
23. Міжнародна наук. конф. “1939 рік в історичній долі України і українців”, 23-24 вересня 1999 р., Львів.
24. Всеукраїнська наук. конф. “Галичина у Другій світовій війні (1939-1945 рр.)”, 14 жовтня 1999 р., Івано-Франківськ.
25. Міжнародна наук. конф. “Середньовічна Європа: погляди з кінця ХХ ст.”, 16-17 березня 2000 р., Чернівці.
26. IV Буковинська міжнар. іст.-краєзн. конф., присвячена 125 річчю заснування Чернівецького нац. ун-ту. 5 жовтня 2000р., Чернівці.
27. Міжнародний наук. конгрес “Українська історична наука на порозі ХХІ ст.”, 16-18 травня 2000 р., Чернівці.
28. П’ятий міжнародний конгрес україністів, 26-29 серпня 2002 р., Чернівці.
29. Міжнародний наук. конгрес укр. істориків “Українська історична наука на сучасному етапі розвитку”, 17-18 вересня 2003 р., Кам’янець-Подільський.
30. Міжнародний наук. семінар “Кайднівські читання”, 22 травня 2004 р., Чернівці.
31. Міжнародний наук. симпозіум “Володимир Січинський – історик мистецтвознавець, архітектор, педагог України і української діаспори” (до 110-річчя видатного українського вченого), 5-6 липня 2004 р., Кам’янець-Подільський.
32. Міжнародна наук. конф. “Західний регіон України у Другій світовій війні 1939-1945 рр.”, 6-7 травня 2005 р., Луцьк.
33. V Буковинська міжнар. іст.-краєзн. конф., присвячена 130-річчю заснування ЧНУ, 29 вересня 2005 р., Чернівці.
34. Научно-историческая конф. “Социальные ресурсы Победы: детское движение”, 24-27 марта 2005 г., Москва.
35. III міжнародний конгрес укр. істориків “Українська історична наука на шляху творчого поступу”, 17-19 травня 2006 р., Луцьк.
36. Третя міжнар. наук.-практ. конф. “Кам’янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв’язків: історія і сучасність”, 5-6 жовтня 2006 р., Кам’янець-Подільський.
37. Друга всеукр. наук. конф. “Друга світова війна і доля народів України”, 30-31 жовтня 2006 р., Київ.
38. Всеукраїнська наукова конф., присвячена 100-річчю від дня народження головнокомандувача УПА “Роман Шухевич в українському національно-визвольному русі ХХ століття”, 17-18 травня 2007 р., Івано-Франківськ.
39. VII Буковинська міжнар. іст.-краєзн. конф., присвячена 600-річчю першої писемної згадки про Чернівці, 12-13 жовтня 2007 р., Чернівці.
40. Буковинська наук.-практична конференція “Ми українці, ми українські”, 2 листопада 2007 р., Чернівці.
41. XII Подільська іст.-краєзн. конф., присвячена 90-річчю Української національно-демократичної революції та 70-річчю утворення Хмельницької області, 22-23 листопада 2007 р., Кам’янець-Подільський.
42. Міжнародна наукова конф. “Західноукраїнська Народна Республіка. 1918-1923. До 90-річчя утворення”, 30 жовтня – 1 листопада 2008 р., Львів – Івано-Франківськ – Чернівці.
43. Всеукраїнська науково-краєзнавча конференція “Дунаївці в контексті історії України”, 18 вересня 2008 р., Дунаївці, Хмельницька обл.
44. Всеукраїнська наук.-практ. конф. “Пилявецька битва 1648 року в історії України” (До 360-річчю битви під Пилявцями), 19-20 вересня 2008 р., м. Хмельницький – с. Пилява.

45. Всеукраїнська наук.-практ. конф. "Геноцид: Голодомор 1932-1933 рр. на Хмельниччині: причини, жертви, наслідки", 19-20 листопада 2008 р., м. Хмельницький – Кам'янець-Подільський.
46. Міжнародна наук. конф. "Карпатська Україна в контексті українського державотворення" (До 70-річчя проголошення незалежності Карпатської України), 12-13 березня 2009 р., Ужгород.
47. Міжнародна наукова конференція "Постать Степана Смаль-Стоцького в національно-культурному житті Буковини кінця XIX – початку XX ст. і сучасна рецепція його доби", присвячена 150-річчю від дня народження українського філолога, культурного і громадського діяча, 19-21 лютого 2009 р., Чернівці.
48. Третя Могилів-Подільська наук.-краєзн. конф., 25-26 вересня 2009 р., Могилів-Подільський.
49. Міжнародна наук. конф. "1939 рік: світ на порозі війни" (до 70-річчя початку Другої світової війни), 7 жовтня 2009 р., Київ.
50. VII Буковинська між нар. іст.-краєзн. конф., присвячена 140-річчю заснування першого українського культурно-освітнього товариства на Буковині "Руська бесіда", 27-28 листопада 2009 р., Чернівці.
51. Міжнародна наук.-краєзн. конф. "Поділля в житті, діяльності і творчості Юхима Січинського та Володимира Січинського", 15-16 грудня 2009 р., Кам'янець-Подільський.
52. Всеукраїнська науково-практична конференція "Геноцид України у XX столітті", 25 лютого 2010 р., Львів.
53. Міжрегіональна відеоконф. "Друга світова війна: реальність і міфи", 28 квітня 2010 р., Чернігів – Херсон – Чернівці.
54. Друга наук.-краєзн. конф. "Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України", 12-13 червня 2009 р., Меджибіж, Меджибізька фортеця.
55. Третя наук.-краєзн. конф. "Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України", 11-12 червня 2010 р.

Участь у підготовці науковців-істориків Наукове керівництво підготовкою кандидатських дисертацій

1. Гнатчук Оксана Степанівна. Українські жіночі організації на Буковині (80-ті роки XIX – 30-ті роки XX ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 30 листопада 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
2. Фостій Іван Петрович. Північна Буковина і Хотинщина в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 17 червня 2005 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
3. Мусієнко Ірина Володимирівна. Політичні репресії комуністичного режиму на Північній Буковині і Хотинщині в 40 – 50-х рр. XX ст. Спеціальність – історія України. Захищена 17 червня 2005 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
4. Долинянська Тетяна Василівна. Голод в СРСР 1946-1947 років: ретроспективний соціально-політичний аналіз. Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 25 жовтня 2006 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
5. Бочан Петро Олегович. Україна в поглядах німецьких і французьких вчених, послів і мандрівників XVII –XIX ст. – Спеціальність: історія України. Захищена 18 квітня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

Науковий консультант при підготовці докторських дисертацій

1. Дацків Ігор Богданович. Дипломатія українських національних урядів у захисті державності (1917-1923 рр.). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 25 листопада 2010 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Дипломатичній академії при Міністерстві закордонних справ України.

Рецензент і опонент при захисті дисертацій

докторських:

1. Троян Сергій Станіславович. Ідеологія та практика німецького колоніалізму в XVI – XIX ст. Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 26 травня 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
2. Антонюк Наталія Володимирівна. Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939-1944 роки). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 1 червня 1999 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, м. Львів.
3. Кабачинський Микола Ілліч. Становлення і розбудова прикордонних військ України в 1991–2003 роках: історичний аспект. Спеціальність – історія України. Захищена 26 січня 2007 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
4. Романюк Іван Миронович. Соціально-економічні та культурні процеси в українському селі у 50 – першій половині 60-х рр. XX ст. Спеціальність – Історія України. Захищена на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
5. Місінкевич Леонід Леонідович. Процеси реабілітації в Україні жертв політичних репресій радянської доби у другій половині XX – на початку XXI століття: історико-соціальний аспект. Спеціальність – історія України. Захищена 22 січня 2010 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

кандидатських:

1. Ротар Наталія Юріївна. Діяльність українських національно-демократичних урядів в галузі освіти (1917-1920 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 17 травня 1996 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
2. Бурдуланюк Василь Миколайович. Культурні зв'язки Галичини з Наддніпрянською Україною в кінці XIX – на початку XX століть. Спеціальність – історія України. Захищена 22 листопада 1996 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

3. Піддубний Ігор Андрійович. Суспільно-політичне та культурне життя українців Буковини міжвоєнного періоду (1918-1940 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 24 січня 1996 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
4. Дутчак Парасковія Василівна. Культурно-просвітницька діяльність українських жіночих організацій в Західній Україні у 20 – 30-х роках XX століття. Спеціальність – історія України. Захищена 21 листопада 1997 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
5. Кошель Олексій Миколайович. Краєзнавство, історія й культура Поділля у діяльності представників православної та римо-католицької конфесій XIX – на початку XX ст. Спеціальність – Історія України. Захищена 28 січня 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
6. Горний Михайло Михайлович. Українська інтелігенція Холмщини і Підляшшя у XX ст. Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 30 червня 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
7. Телячий Юрій Васильович. Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920): Історичний аспект. Спеціальність – історія України. Захищена 30 листопада 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
8. Гакман Сергій Михайлович. Проблема Бессарабії та Буковини у контексті радянсько-румунських міждержавних відносин 1917-1940 рр. – Спеціальність – Всесвітня історія. Захищена 25 травня 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
9. Стародубець Галина Миколаївна. Місце і роль ОУН(б) в українському національно-визвольному русі на Волині в роки Другої світової війни (кінець 1940 – серпень 1943 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 27 липня 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
10. Буяк Богдан Богданович. Розвиток промислової сфери в західних областях Української РСР упродовж 1944 –50-х років (На матеріалах Дрогобицької, Львівської, Станіславської, Тернопільської областей). Спеціальність – історія України. Захищена 26 грудня 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

11. Дацків Ігор Богданович. Втрати Україною історико-культурних цінностей під час Другої світової війни. Спеціальність – історія України. Захищена 24 жовтня 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
12. Кулик Сергій Михайлович. Микола Міхновський у суспільно-політичних процесах України (кінець XIX – перша чверть XX століття). Спеціальність – політичні інститути та процеси. Захищена 30 січня 2004 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
13. Дзьобак Володимир Васильович. Тарас Бульба-Боровець і його військові підрозділи в українському русі опору (1941-1944 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 23 квітня 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
14. Недужко Юрій Вікторович. Діяльність української діаспори по відзначенню тисячоліття хрещення Русі-України (кін. 70-х – 80-ті роки XX ст.). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 31 січня 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
15. Богів Олександр Ярославович. Вплив Карпатоукраїнського фактора на політику європейських країн у період чехословацької кризи (травень 1938 – березень 13 р.) Спеціальність – історія України. Захищена 28 лютого 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
16. Кіцак Володимир Миронович. Депортація українців з Польщі в УРСР у 1944-1946 рр. та їх соціально-економічна адаптація. Спеціальність – історія України. Захищена 10 жовтня 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
17. Олійник Сергій Васильович. Галицьке військо і визвольні змагання на території Правобережної України (липень 1919 – травень 1920 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 27 лютого 2004 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
18. Ігнат'єва Тетяна Володимирівна. Торговельно-економічні зв'язки Правобережної України наприкінці XVIII – 50-ті роки XIX ст. Спеціальність – історія України. Захищена 26 лютого 2005 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
19. Ходак Віталій Ярославович. Суспільно-політична діяльність Організації українських націоналістів (1929-1934 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена на засіданні спеціалізованої вченої ради в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника.
20. Комарницький Олександр Борисович. Містечка Правобережної України в добу Української революції 1917-1920 рр. Спеціальність – історія України. Захищена 23 грудня 2005 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
21. Трембіцький Анатолій Михайлович. Наукова та громадська діяльність Єфимія Йосиповича Сіцінського (70-ті рр. XIX – 30-ті рр. XX ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 24 лютого 2006 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
22. Логвіна Валентина Львівна. Володимир Січинський в науковому, громадському і освітньому житті України та української еміграції (перші десятиріччя – початок 60-х рр. XX ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 27 лютого 2007 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
23. Красносілецький Денис Павлович. Антибільшовицький рух селян в правобережній частині УРСР у 1920-1924 роках. Спеціальність – історія України. Захищена 23 листопада 2007 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
24. Коваль Михайло Володимирович. Громадсько-політична та культурно-освітня діяльність В.П.Затонського. Спеціальність – історія України. Захищена 3 січня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
25. Давиденко Юрій Миколайович. Підпільні військові організації руху опору в Польщі у 1939-1942 рр. Спеціальність – історія України. Захищена 11 березня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому державному педагогічному університеті ім. Т. Шевченка.
26. Цецик Ярослав Петрович. Діяльність українських національних партій на Волині у міжвоєнний період. Спеціальність – історія України. Захищена 20 червня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
27. Новосьолов Олександр Васильович. Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940-1944 рр.). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 20 червня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
28. Юрків Юлія Володимирівна. Українські жіночі організації у національно-політичному житті Східної Галичини (1917-1939 рр.) Спеціальність – історія України. Захищена 20 березня 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

29. Стецюк Вадим Борисович. Земства Правобережної України в період Української національно-демократичної революції 1917-1920 рр. Спеціальність – історія України. Захищена 23 квітня 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
30. Поташнікова Галина Валеріївна. Розвиток митної справи на Правобережній Україні в умовах становлення ринкової економіки (60-ті рр. XIX ст. – 1914 р.). Спеціальність – історія України. Захищена 22 травня 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
31. Телегуз Андрій Володимирович. Роль самоврядної професійної спілки “Солидарність” у створенні новітньої польської держави (1980-1991 рр.) Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 30 червня 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Дипломатичній академії України при МСЗ України.
32. Петренко Володимир Іванович. Більшовицька влада та подільське селянство у 1920-х – першій половині 1930-х рр.: причини, технології, демографічні наслідки Голодомору-геноциду. Спеціальність – історія України. Захищена 20 січня 2010 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Кам’янець-Подільському національному університеті ім. І. Огієнка.
33. Антонішин Андрій Павлович. Поділля в добу Гетьманату П. Скоропадського. Спеціальність – історія України. Захищена 21 квітня 2010 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Кам’янець-Подільському національному університеті ім. І. Огієнка.
34. Олійник Юрій Васильович. Нацистський окупаційний режим в Україні у 1941-1944 рр. (на матеріалах генеральної округи “Волинь-Поділля”). Спеціальність – історія України. Захищена 28 травня 2010 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Кам’янець-Подільському національному університеті ім. І. Огієнка.

Рецензування дисертацій для обговорення на засіданні кафедри й рекомендації їх до захисту або надання відгуку у спеціалізовану вчену раду від провідної установи

докторські:

1. Даниленко Василь Михайлович. Україна в наукових та науково-технічних зв’язках східноєвропейських країн (1950 – 80-ті рр.). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 29 червня 1995 р. на засіданні спеціалізованої ради в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України.
2. Тимченко Сергій Михайлович. Етносоціальні процеси в українському селі (60 – 80-ті рр. XX ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 8 вересня 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому державному університеті.
3. Поп Юрій Іванович. Ідейний розвиток чеського робітничого руху в кінці XIX – на початку XX століття (1890-1918 роки). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 21 березня 1997 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
4. Козлітін Володимир Дмитрович. Російська та українська еміграція в Югославії (1941-1945 рр.) – Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 27 листопада 1997 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України.
5. Патер Іван Григорович. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. Спеціальність – історія України. Захищена 30 листопада 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
6. Коваленко Анатолій Андрійович. Становлення і розвиток виконавчої влади в Україні. Спеціальність – політичні інститути та процеси. Захищена 16 травня 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
7. Гаврилюк Світлана Віталіївна. Становлення й розвиток історичного пам’яткознавства Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX –початок XX ст.) Спеціальність – історія України. Захищена 27 серпня 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
8. Студінський Володимир Аркадійович. Паперова промисловість України (XVI – XX ст.). Спеціальність – історія України. Захищена на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

9. Зуляк Іван Степанович. Товариство “Просвіта” у Західній Україні в міжвоєнний період: організаційні засади, господарське становище та культурно-просвітня діяльність. Спеціальність – історія України. Захищена 25 жовтня 2006 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
10. Пивоваров Сергій Володимирович. Розвиток населення Межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра в XI – першій половині XIII ст. Спеціальність – історія України. Захищена 3 березня 2007 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
11. Стародубець Галина Миколаївна. Українське повстанське запілля (друга половина 1943 – початок 1946 років). Спеціальність – історія України. Захищена 20 листопада 2007 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
12. Шарпаций Віктор Григорович. Становлення та функціонування системи соціального забезпечення в Українській РСР в 1920 –30-х роках: Історичний аспект. Спеціальність – історія України. Захищена 31 січня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
13. Прокопчук Віктор Степанович. Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років – початку XXI ст.: етапи, форми, напрями діяльності. Спеціальність – історія України. Захищена 20 лютого 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
14. Баженова Стефанія Едуардівна. Проблеми історії та культури України в історико-краєзнавчих і художніх творах представників “Української школи” в польській літературі 1820 –1890-х років. Спеціальність – історія України. Захищена 25 лютого 2010 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

кандидатські:

1. Герман Олег Михайлович. Діяльність товариства “Просвіта” на Поділлі наприкінці XIX і в першій половині XX століття. Спеціальність – історія України. Захищена 8 вересня 1995 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
2. Гаврилів Богдан Михайлович. Розвиток українського історичного краєзнавства на Прикарпатті (XIX –початок XX ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 20 вересня 1996 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

3. Кравчук Леонід Васильович. Культуротворча діяльність та просвітницький рух в період Української державності 1917 – 1920 рр. Спеціальність – історія України. Захищена 25 жовтня 1996 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
4. Малий Василь Васильович. Етносоціальні процеси на Поділлі у 1861-1914 рр. Спеціальність – історія України. Захищена 27 січня 1997 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
5. Бондаренко Костянтин Петрович. Діяльність організації українських націоналістів напередодні і під час Другої світової війни (1938-1945): політичний та військовий аспекти. Спеціальність – військова історія. Захищена 28 березня 1997 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Державному університеті “Львівська політехніка”.
6. Лозовий Віталій Станіславович. Кам’янецька доба Директорії Української Народної Республіки (червень – листопад 1919 р.). Спеціальність – історія України. Захищена 26 листопада 1998 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Інституті історії України НАН України.
7. Борчук Степан Миколайович. Громадсько-культурна та наукова діяльність Ісидора Івановича Шараневича (1829-1901 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 21 травня 1999 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
8. Стрельчук Наталія Василівна. Національно-визвольний рух у Македонії (остання третина XIX ст. – 1919 р.). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 21 травня 1999 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
9. Алексієвек Марія Олександрівна. Екологічний рух в Україні (Історичний аспект). Спеціальність – історія України. Захищена 9 липня 1999 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
10. Білик Надія Іванівна. Роль Б. Лепкого та його творчості в українському національному відродженні (кінець XIX –початок XX ст.). Спеціальність –історія України. Захищена 19 листопада 1999 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
11. Ніколаюк Тетяна Анатоліївна. політика держави щодо мотивації праці робітників у промисловості України (1929-1938 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 24 березня 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

12. Гладка Галина Любомирівна. Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899-1939 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 25 лютого 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
13. Пальчевський Руслан Степанович. Український молодіжний рух на західноукраїнських землях (20–30-і рр. ХХ ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 21 липня 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
14. Мизак Нестор Степанович. Південне галицьке Надзбруччя у визвольній боротьбі ОУН, УПА у 1939-1945 рр. Спеціальність – історія України. Захищена 25 серпня 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
15. Хруслов Борис Григорович. Політична діяльність українського національно-демократичного об'єднання (1925-1939 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 25 серпня 2000 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
16. Кушпетюк Олена Іванівна. Історико-краєзнавча діяльність музейних закладів Волині другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Спеціальність – історія України. Захищена 25 травня 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
17. Дебенко Василь Зіновійович. Імперська ідея в Московській державі в кінці ХV – ХVІ ст. Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 24 жовтня 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
18. Шумський Іван Іванович. Молодіжний рух у Західній Україні (1920 – 1939). – Спеціальність – історія України. Захищена 26 грудня 2001 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
19. Заполовський Володимир Миколайович. Буковина у роки Першої світової війни (воєнні дії та їх вплив на населення). Спеціальність – всесвітня історія. Захищена 30 січня 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
20. Тучинський Віталій Анатолійович. Молдаване півдня України в ІІ половині – початку ХХ ст.: соціально-економічний та культурний розвиток. Спеціальність – історія України. Захищена 30 січня 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
21. Бойко Надія Іванівна. Вчений-енциклопедист М.О.Максимович як історик України. Спеціальність – історія України. Захищена 31 травня 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
22. Городницька Людмила Василівна. Суд і судочинство на Буковині (остання чверть ХVІІІ – початок ХХ ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 27 вересня 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
23. Маркова Світлана Василівна. Голодомор 1932-1933 рр. на Поділлі. Спеціальність – Історія України. Захищена 26 квітня 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
24. Гуйванюк Микола Романович. Січовий рух у Галичині й на Буковині (1900-1914 рр.) Спеціальність – історія України. Захищена 30 жовтня 2002 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
25. Адамович Сергій Васильович. Наддніпрянська політична еміграція в суспільно-політичному житті західноукраїнських земель (1914-1918 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 28 лютого 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
26. Буравський Олександр Антонович. Поляки Волині у другій половині ХІХ –на початку ХХ ст.: Соціально-економічне становище та культурний розвиток. Спеціальність – історія України. Захищена 19 вересня 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
27. Дутчак Інна Григорівна. Український молодіжний рух на Буковині (60-ті рр. ХІХ – початок ХХ ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 10 жовтня 2003 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
28. Секо Ярослав Петрович. Національний рух середини 1980-х – початку 1990-х років у контексті відродження української державності. Спеціальність – історія України. Захищена 27 травня 2005 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
29. Сажко Василь Володимирович. Проблеми аграрних перетворень в Україні у 1900-1913 роках: історико-політичний аспект. Спеціальність – історія України. Захищена 26 серпня 2005 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

30. Зибачинський Ігор Володимирович. Соціально-економічний, суспільний та культурний розвиток Північної Бессарабії у другій половині XIX – на початку XX ст. Спеціальність – історія України. Захищена 25 листопада 2005 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
31. Жуковський Олександр Іванович. Національні меншини Правобережної України у 20-ті роки XX століття: суспільно-політичний та культурний розвиток. Спеціальність – історія України. Захищена 28 квітня 2006 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
32. Ніколіна Інна Іванівна. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя 20-х –початку 30-х рр. XX століття. Спеціальність – історія України. Захищена 22 лютого 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
33. Матвеев Андрій Юрійович. Колективізація і розкуркулення селян Поділля та південно-східної Волині (друга половина 20-х –середина 30-х років XX ст.). Спеціальність – історія України. Захищена 19 червня 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
34. Куницький Михайло Петрович. Примусова репатріація радянських громадян до СРСР, після Другої світової війни (український вектор). Спеціальність – історія України. Захищена 30 січня 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
35. Гуменюк Оксана Володимирівна. Радянізація західноукраїнських земель у 1939-1941 рр.: методи і напрями реалізації та сприйняття місцевим населенням. Спеціальність – історія України. Захищена 30 листопада 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
36. Боднарчук Юлія Юріївна. Особливості розселення і адаптації на Тернопільщині українського населення, депортованого з території Польщі (1944-1947 рр.). Спеціальність – історія України. Захищена 18 грудня 2009 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.
37. Підлубний Володимир Миколайович. Діяльність ОУН та УПА на Буковині в 1940-1952 рр. Спеціальність – історія України. Захищена 28 квітня 2010 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича.

Документи. Спомини. Свідчення

П. П. Брицький

Із сумом про минуле

Брицький Йосип Олексійович народився 9 вересня 1895 р. в с. Лисанівці Меджибізького (тепер Старосинявського) району в сім'ї селянина, закінчив церковно-парафіяльну школу та річні бухгалтерські курси. Воював на фронтах Першої Світової війни. З 1918 р. по 1920 р. перебував у війську УНР. Висланий до Сибіру як “підкуркульник” у 1930 р. Утік, працював на Донбасі. Заарештований в рідному селі 21 лютого 1938 р. Трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської обл. за контрреволюційну діяльність 2 жовтня 1938 р. засуджений до розстрілу. Реабілітований 30 вересня 1959 р.

Брицький Йосип Олексійович з 1912 р. до травня 1915 р. працював продавцем магазину, а з 15 травня 1915 р. до 16 листопада 1916 р. служив у царській армії, перебував на фронті у званні старшого унтер-офіцера на посаді командира взводу. Був розжалуваний в рядові за образу військового чиновника. У листопаді 1916 р. потрапив у полон до австрійців і перебував у таборі військовополонених українців “Фрайштадт” до 23 квітня 1918 р. Після підписання в Бресті мирного договору між УНР і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною там формувалася 1-ша козацько-стрілецька дивізія (сірожупанників). Брицький Й.О. служив у полку ім. Б. Хмельницького з листопада 1918 р. до січня 1919 р. рядовим, а з червня до жовтня 1919 р. – командиром взводу. Після відступу армії УНР в Польщу залишився в с. Лисанівцях (за місцем народження) до весни 1920 р.

З поверненням української армії у квітні 1920 р. знову був мобілізований і до листопада 1920 р. воював проти більшовицької армії у званні хорунжого командиром сотні. Після поразки УНР у війні з більшовиками українське військо відступило на територію Польщі, де було інтерновано в таборах. Після повернення з Польщі з 1921 р. до 1930 р. працював секретарем сільської ради села Лисанівці. У 1930 р. за відмову брати участь в розкуркуленні селянина-бідняка з тавром “підкуркульника” був висланий в Сибір до Красноярська. У 1931 р. здійснив втечу і влаштувався працювати на Донбасі (м. Красний Луч) на шахті машиністом вентилятора. Моя мати Брицька Мотря Степанівна розповідала, що після втечі Брицький Й.О. з’явився в Харкові (тодішній столиці), пішов до уряду, повідомив хто він і сказав, що не він “ворог народу”, а ті, хто розкуркулює селян-бідняків і компрометує радянську владу. Той службовець, до якого він з’явився, не тільки не затримав його, а нібито сказав, що складний час, порадив не їхати додому, а десь влаштуватися, перечекати пару років, поки становище стабілізується. Я не повірив, що таке могло бути, але, як підтверджує запис про це в особовій судовій справі, так сталося.

Восени 1931 р. Брицький Й.О. дуже хотів побачитися з рідними і поїхав у село Лисанівці, де був заарештований Деражнянським ДПУ і відправлений до Харкова. У зв’язку з нестачею робітників-шаhtarів прокурор відмінив висилку і відпустив. Згодом він переїхав з Донбасу у м. Васильків Київської області і влаштувався бухгалтером машинно-тракторної станції, де жив із сім’єю до лютого 1938 р. В лютому 1938 р. він разом із сім’єю (дружиною і 3-ма дітьми) приїхав до нас у село Лисанівці тодішнього Меджибізького району. До цих пір я не втямлю, що його спонукало? Адже це був розпал репресій. А він був грамотним, не міг не розуміти цього. Обидва брати, він і мій батько, Брицький Павло Олексійович, хоч закінчили лише по 3 класи і річні бухгалтерські курси, але були дуже начитані з історії, літератури, географії, мали гарні почерки, добре грали в шахи. Вважалися грамотіями, як кажуть, “на всю округу”. Жили ми в одній хаті, яка складалася з двох половин. Побув дядько в гостях лише кілька днів...

21 лютого 1938 р. сталося так, що в кімнаті, де жила сім’я дядька, було лише четверо дітей, троє його – Діна, якій йшов 10-й рік, Андрій – 8-й рік, Тамара – 4 роки, і я, семирічний його племінник. З дорослих з нами був лише дядько Йосип. Він затіяв з нами гру. Був веселий, жвавий, рухливий, сміявся сам і нас смішив. І тут почувся стук у двері. Дядько відгукнувся: “Заходьте, заходьте”. Відкрив двері і з’явився на порозі кімнати голова сільської ради Брицький Кирило Максимович, його двоюрідний брат. Дядько швидко потер долоні й вигукнув: “О, гості йдуть!”, бо за головою сільської ради зразу ж зайшов друг дядька Співак Микола Феодосійович, заступник голови сільради (як виявилось пізніше, його взяли за понятого), і тут же з-за їх спин вскочив до хати міліціонер з наганом у руці й крикнув: “Руки вверх!”. Ми, діти, злякано затремтіли. А дядько Йосип із застиглою на обличчі після гри з нами вже скривленою усмішкою повільно піднімав руки догори.

Вже йде 70-й рік після цієї моторошної, жахливої картини, але вона й до сьогодні стоїть у мене перед очима. Наша сім’я ні в чому не звинувачує К. Брицького і М. Співака (татового друга) – вони інакше не могли поступити, бо відмова загрожувала їм тим самим. Але чому енкавеевіць вивив таку жорстокість, направивши наган на дядька і на нас, бо ми, малолітні діти, стояли за його спиною. Адже дядько Йосип був середнього зросту, з малолітніми дітьми, не заклятий бандит, а їх було троє, невже тупоголовому енкавеевіцю А. Марчишину (як я дізнався через 60 років) незрозуміло було, що в такій ситуації ніякого опору з боку заарештованого бути не могло. З тих пір дядько Йосип пропав, ніякої чутки про нього не мала ні його сім’я, ні ми, близькі родичі.

Лише в жовтні 1959 р. на лист мого старшого брата Брицького Г.П. надійшла відповідь від військтрибуналу Прикарпатського військового округу про те, що справа Брицького Йосипа Олексійовича припинена і він реабілітований посмертно.

Через 55 років, коли я ознайомився в СБУ з особою справою Брицького Й.О.,* то дізнався, що його 2 жовтня 1938 р. позасудовий орган “трійка УНКВС по Кам’янець-Подільській

області” засудив до розстрілу і під смертним вирокком стоїть підпис секретаря трійки із саркастичним прізвиськом “Честнейший”.

А ми, члени його сім’ї і близькі родичі, після його арешту стали “ворогами народу”. Мого старшого брата Брицького Григорія Павловича не приймали до комсомолу через те, що наш родич “ворог народу”, а про мене, семирічного учня першого класу, якому за відмінне навчання на святі новорічної ялинки хотіли вручити подарунок, завгосп школи грубо крикнув завпеду школи Фаїні Львівні: “Кому? Племяннику ворога народу?”. Це було сказано так, що залишилося в моєму серці й до сьогодні, негласно супроводжувало мене впродовж багатьох десятиліть, завдяки наклепницьким доносам “друзів сім’ї” і довідкам НКВС, а згодом КДБ і під час навчання в середньому спеціальному навчальному закладі, і під час строкової служби в армії (через що й не присвоювали мені впродовж 3-ох місяців офіцерського звання), й при вступі до вищого військового навчального закладу “не проходив мандатну комісію”. У дописах повідомлялося, що мій батько засуджений на 25 років за співробітництво з німецькими фашистами (а він загинув на фронті в 1944 р. у боротьбі з ними), що старший брат – зрадник Батьківщини, дезертирував до американської армії (а він 18-річним потрапив у концтабір Бухенвальд у 1942 р., де перебував до 11 квітня 1945 року, поки американські війська не звільнили концтабір). Той же, хто писав ці наклепи, у січні 1944 року прибіг до батька і запропонував заявити німцям (в селі був німецький батальйон), що поблизу його хати з’явилися партизани. Це було в моїй присутності. Батько відмовив його від цього і не випустив з хати, щоб не доніс і на нього німцям. А вже вчуття гуркіт гармат з наближенням фронту. Але з приходом радянської армії цей “радянський активіст” став діяти на випередження. Боявся, що з нашого боку буде заява про його намір при німцях. Він намагався обмовити нас, позбутися свідків його негідних вчинків. Не називаю його прізвиська, щоб не падала чорна пляма на його дітей та онуків, як це було з нами.

А пишу це тільки тому, що таких дітей і цілих сімей були мільйони. За весь період гітлерівського режиму в Німеччині з 1933 р.

по весну 1945 р. (12 років) перебувало в тюрмах і концтаборах 18 млн. чол., з них 11 млн. загинуло. Але це з 29 країн світу. А в СРСР? Перед доповіддю на XX з’їзд КПРС М.С. Хрущов запросив від Комітету партійного контролю при ЦК КПРС довідку про масштаби репресій в СРСР. Така довідка була надана, але не за весь період, а лише з січня 1935 р. по 20 червня 1941 р. Виявилось, що в СРСР за цей період було репресовано 19 млн. 840 тис. осіб, з них 7 млн. було розстріляно. Це були громадяни лише з СРСР, а не 29-ти країн світу, як у Гітлера. Але ж були репресії від початку встановлення радянської влади (з 1917 р.) і, особливо, у період колективізації та голодомору. А у війну існували, крім цивільних, військові концтабори, зокрема офіцерські. А післявоєнні репресії? Лише в Західній Україні було репресоване до 400 тис. Вони не увійшли в ту довідку.

Ці дані наводяться для молоді й майбутніх поколінь, щоб знали, що пережили попередні покоління через радянську владу.

Варто пам’ятати й ортодоксальним комуністам про те, що за даними Інституту політичних досліджень в 1933 р. в Україні нараховувалося 550 433 членів і кандидата компартії, а в 1936 р. їх стало лише 241 330, тобто 309 103 чол. не дорахувалися. А по Союзу згідно зі свідченнями колишнього Генерального секретаря ЦК КПРС М.С. Горбачова (у 2-му томі його спогадів) за період існування радянської влади було знищено понад 3 000 000 комуністів.

Примітка:

* Державний архів. Хмельницької області, ф. р. 6193, оп. 12, спр. №104981 (3 книги “Реабілітовані історією : У 27 томах. Хмельницька область. – Хмельницький, 2008. – Кн. 1. – С. 650 – 652)

Лист, що став заповітом

Так буває часто. Звертаючись до редколегії з проханням занести до “Книги пам’яті України” прізвище близької людини, котра загубилась на довгій військовій дорозі, автори додають, так би мовити, матеріалізовані свідчення: чи то солдатський лист-трикутник, чи фото.

Цей лист від батька, надісланий доктором історичних наук, професором кафедри історії України Чернівецького держуніверситету Петром Павловичем Брицьким, – своєрідний заповіт перед боєм. За його рядками – батьківські тривоги про майбутнє своїх дітей, солдатські мрії про прийдешній мир на землі, філософські роздуми про людську гідність і красу, про добро і зло, про честь і справедливість...

То прилучімося, читачу, до чистого джерела думок солдата – нашого земляка з Старосинявського району. Може й нині зачерпнемо з цього листа щось розумне та вічне, потрібне в сьогоденній круговерті...

*26 серпня 44 р.
Субота.*

Любий милий синку Петрусь!

Я твого листа одержав учора. Дуже тобі вдячний, що ти мене не забуваєш. Отже, прошу надалі пиши до мене часто і побільше. Як робиш у колгоспі? Який врожай? Яка рілля – чи суха, чи хороша?... Про всяку дрібницю пиши. Ти думаєш, що це дурниця, а для мене це відрадно, бо дихає рідним селом...

Ти, Петю, пишеш про книжки, але не написав, які забрали, чи всі геть мої, чи тільки Григоркові? І ще в кого брали, чи ні? Це мені напиши.

Петю, не падай у відчай, а будь завжди веселий, бо твої літа теперішні найкращі. Ти вже розумієш все. Книжки – чорт з ними. Я в твої роки не мав ні одної книжки, але тепер в селі нікого нема, хто б прочитав стільки, як я. Отак і ти – читай, розвивайся. Будеш ходити в школу – вчись добре, не лінуйся. Не лінуйся й тепер робити, але не тяжко, по силі, бо твоє життя впереді. А забрав книжки не Коцюба, а Филимон. Це факт, бо той, дурний, що йому хто скаже, те він і робить. Але це дурниця. Прости, хлопче, судьбу, аби я повернувся і все буде добре...

Тобі наказую: штундою не будь і образи не прощай... Сам ніколи нікого не ображай, а будь справедливим. А лізе хто на голову – не дивись, що, може, він дужчий, – крий і більш нічого.

Головне, сину, зостатись живим і здоровим після цієї війни. А як я не вернусь, то шануй, голубчику, маму. Тому що ніхто тебе не пожаліє так щиро, як рідна мама. Ти ще малий, і тому не знаєш, які зрадливі бувають люди. Рідко, рідко трапляється людина, що знає собі ціну і вище за все ставить своє “я” – правдиве і чесне...

Тобі раджу, хлопче, будь правдивий з гарними людьми, будь гарним в ділі і поведженні, а поганих, які не мають в житті нічого святого, не визнавай за людей і наплюй на них – от і все.

Найголовніше – здоров’я, яке потрібно укріпляти. Чисть за все зуби, мийся по пояс холодною водою, не носи велике (довге) волосся, будь чистий, охайний, не жалій води і не лінуйся митись.

Виявляється, в селі є вояки. От би було добре побачити, як би вони тут воювали, а тут є де розійтись, але на жаль, ті що там вміють воювати, то вони великі боягузи.

Я тепер пишу кожен день як не додому, то до дядька Григорка, до Никифора, до Киричуків, до Зубанюка А. Як би я з Василем погрався, що він там робить? Мабуть пустує...

Будь здоров, синочку. Цілую тебе міцно, міцно, а ти за мене поцілуй маму, Надю, Васю. Привіт всім рідним. Твій люблячий батько Павло. Пиши все, пиши часто.

Лист батька коментує син

Цей лист датований суботнім днем 26 серпня 1944 року. Він виявився останнім, бо через кілька днів, тобто 2 вересня, батько був смертельно поранений міною.

Багато мовиться в листі про долю книжок. Батько був великим книголюбом, зібрав чималу бібліотеку цінних книг. Та й старший брат, який перед війною десятирічку закінчив, домашню бібліотеку поповнив. І ось на це наше найбільше багатство зазіхнув колишній братів однокласник. Скориставшись тим, що батько був на фронті, а старший брат знаходився в Німеччині (вже після війни ми дізналися, що він був в'язнем концтабору Бухенвальд), разом з парторгом колгоспу, п'яницею Коцюбою розбили сокирою двері і забрали книжки. На це я й поскаржився татові.

І, видно, зачепило це його за живе. Був він людиною, спраглою до знань. Закінчив лише три класи, але з роками самотужки здобув глибокі знання з літератури, історії, географії, був закоханий у природу...

...Не раз потім я читав і перечитував лист з фронту. Мені тоді тринадцятий минув і дуже хотілось бути в усьому схожим на тата. Образ його був переді мною, коли з моїми ровесниками-хлопцями й дівчатами працювали цілими днями, а бувало, й ночами на колгоспному полі. На нього рівнявся, коли вчився в школі ФЗН на столяра. І тоді, коли здобував вищу освіту, пішов у, так би мовити, велику науку. І якщо вдалося мені чогось досягти в житті, стати доктором наук, то цим я теж вдячний батькові. Я й тепер повсякчас вчусь у нього людяності, порядності, чесності і високої гідності.

Спасибі тобі, таточку, за те, що ти був на землі, що ти в серцях наших навік залишився.

*П. Брицький
(Поділля. – 1994. – №37 (9 верес.))*

Свідчення Брицького Петра Павловича

Голод 1946-1947 рр? А хіба він був? Таке запитання мені довелося почути через 62 роки після цього голоду. Коли це говорив у хлібному магазині підстаркуватий росіянин – пробачно. Можливо, там, у російській місцевості, де він жив, і не було голоду. Хоча після війни скрізь було сутужно. Але прикро було це чути від іншого – ровесника, уродженця Буковини.

Звичайно, голод 1946-1947 рр. за своїми розмірами і наслідками не можна зрівнювати з голодом 1932-1933 рр. Але й цього разу він був тяжким нещастям для українського народу. Щодо його розмірів, кількості загиблих від голоду, то це залежало в значній мірі від того, де проживав той чи інший громадянин. Південно-східні і південно-західні регіони постраждали сильніше, ніж центральні й північні, і набагато більше, ніж західні.

Автор – уродженець Поділля, колишньої Кам'янець-Подільської області. Коли почався голод, мені було 15 з половиною років, вік, коли враження глибоко й надовго закарбовуються в пам'яті. Що запам'яталося з життя тих років? Не можна сказати, що на Поділлі зовсім не було врожаю. Був – не такий, звичайно, як у попередні роки, бо і тут була спека, але все ж таки був. Я це стверджую, бо разом зі своїми ровесниками-підлітками працював у полі в 1944, 1945, 1946 роках. Ми орали, сіяли, брали участь у збиранні врожаю. Незначну долю збіжжя звозили до колгоспної комори, а більшу частину – вивозили на заготівельні пункти. Виснажені, ослаблі, ми виконували подвійну норму, мали по 500-600 трудоднів. А восени отримали за них аж по... 100 грамів на один трудодень (як і в попередні 1944, 1945 роки), тобто один мішок зерна за рік тяжкої праці. Сім'я наша складалася з п'яти чоловік: я, хвора мати, два брати (дев'ятирічний Василько та тяжкохворий, після трирічного перебування в концтаборі Бухенвальд, Григорій), старша сестра. Батько загинув на фронті в 1944 році.

Вересень-жовтень 1946 року ще с'як-так перебивалися. Як і в інших людей були припаси з присадибної ділянки, в основному картопля. Приблизно з другої половини листопада почалися труднощі, недоїдання, голодування. Хтось відкрив колгоспний кагат з картоплею, яка встигла напівзогнити. Потягнулися діти до цього кагату з торбинками (дорослі боялися, щоб не затримали й не судили). Розгрібали напівгнилу картоплю й несли додому.

У такій ситуації, щоб не бути зайвим ротом, я, як “найдужчий”, за порадою старшого брата вирішив їхати до м. Львова в ремісниче училище. За переказами, там нібито не було голоду. Кинувши навчання в 6-му класі, у грудні 1946 р. вирушив у дорогу. Старший брат обіцяв відвезти, адже я, селюк, до того часу навіть не знав, чим відрізняється пасажирський потяг від товарного. Найближча станція (Деражня) – за 30 км. У хуртовину, сніг, мороз пішли пішки. На першу годину ночі допленталися до тісного приміщення провінційної залізничної станції, де було людей, як оселенців у бочці. Вільних місць не було навіть на цементній підлозі. Уранці брат через опухлу хвору ногу не зміг піднятися. Коли його забирала швидка допомога, наказав мені: “Добирайся сам, я в такому стані нічим тобі допомогти не зможу. Хочеш жити, постійно в дорозі ворущися, бо замерзнеш”.

Невдовзі пішли потяги до Львова. На жодному з них не було місця не тільки всередині, але й зовні. Дахи вагонів, буфера, сходиці були обліплені людьми, незалежно від того, чи це був пасажирський, чи товарний потяг. З людським потоком винесло й мене на дах вагона. Перша зупинка на станції Підволочиськ. З вугільної поверхні сусідньої залізничної платформи знесли 12 чи 13 замерзлих молдаван. Склали штабелями біля пристанційного будиночка, де вони й лежали до приїзду міліцейської машини. Перші жертви голоду, побачені мною.

Потяг рушив далі (а добиратися до Львова 3 доби). Вночі в лісі перед Тернополем – довготривала зупинка. Бували спритно зіскочили, розпалили багаття й грілися. Я ж боявся відстати, тому не рушив з місця, поруч лежав ще один пасажир. Це був середніх років чоловік, міцної статури, великий на зріст. На розпухлому

обличчі блищали великі очі. Все у нього було чорним: одяг, обличчя, руки (не знав я тоді, що теж мав такий вигляд: спереду і ззаду були платформи з донбаським антрацитом). Коли товариш покликав мого сусіда на низ, той кволим голосом відповів: “Я не зможу потім вилізти до вагона”.

Хуртовина, морозний вітер, голод. У мене в торбині було півхлібини, яку тримав задубілими руками. Раптом цей чоловік, який дико глянувши на мене, рвучко потяг торбину до себе. Я злякався, але не закричав, бо боявся, що він скине мене долі. Лише заскиглив. Чоловік же дістав хліб, тремтячими руками розламав напів, половину поклав назад у торбину і підсунув її до мене, потім конвульсійними рухами став запихати хліб до рота. Я не спускав з нього очей, боячись наступних його дій. Коли наші погляди зустрілися, в його засмучених очах побачив дві важкі сльозини, які згодом скотилися по обличчю. Тоді зрозумів: ця людина не грабіжник, не бандит, вона просто дуже голодна.

По дорозі до Львова в тому чи іншому вагоні часто було чути несамовитий крик, жахливий плач. Адже грабували, били й вбивали інколи й прилюдно. Післявоєнний рік. Зброї було вдосталь, бандитів теж. А голод часто тьмарив розум.

Коли я став дорослим, набув життєвого досвіду й порозумнішав, часто згадував того чоловіка з вагона, мого попутника. Навіть будучи надміру голодним, він не відібрав у слабшого за себе весь хліб, а переполовинив його. І ті дві сльозини, які котилися по його обличчю, свідчили, як нестерпно соромно йому було за свій вчинок, але тортури голоду виявилися ще нестерпнішими. До цього часу ті дві сльозини і його повний біль погляд – у мене перед очима.

*З книги “Книга пам'яті
жертв голодоморів 1932-1933,
1946-1947 років в Україні.
Чернівецька область” —
Чернівці, 2008. – С. 880-882*

№ _____
м. Київ

Вельмишановний Степане Степановичу!

В період з 23 лютого до 3 березня ц.р. на наше запрошення в Академії СБ України перебував у відрядженні професор кафедри історії України ЧДУ ім. Ю. Федьковича д. і. н. П.П. Брицький.

Професор П.П. Брицький виступив з циклом лекцій з історії української державності та з проблеми ОУН-УПА перед слухачами потоків підготовки оперативного складу.

Лекції П.П. Брицького відзначилися змістовністю, науковою новизною та об'єктивністю, тісно пов'язувалися з актуальними проблемами сучасного державотворення в Україні та були прочитані на високому рівні лекторської майстерності. Вони викликали неабиякий інтерес й увагу слухачів.

Дозвольте щиро подякувати професорові П.П. Брицькому за сумлінну, якісну допомогу в організації навчального процесу та висловити впевненість, що науково-педагогічні контакти між нашими вищими закладами освіти будуть тривати і надалі.

*З найкращими побажаннями
ректор Академії СБ України
генерал-майор, професор*

В.С. Сідак

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

До листа МКТ
від 22.02.2006 № 8-1102/13

Держкомтелерадіо (Чижу І.С.)
Чернівецька ОДА (Ткачу М.В.)

Прошу активізувати роботу з підготовки радіопередачі, присвяченої українському військовому діячу, полковнику Армії УНР Петру Болбочану, та встановлення пам'ятного знака на його батьківщині в с. Ярівка Хотинського району Чернівецької області.

Про результати доповіді Кабінету Міністрів у місячний термін.

Верховна Рада України (Манчуленку Г.М.) Дніпрову О.С.

В'ячеслав Кириленко

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

01601, м. Київ, вул. Франка, 19
телефон 235-23-78 факс 235-32-57
E-rail: info@mincult.gov.ua
22.02.2006 № 8-П02/1

На № _____

Кабінет Міністрів України

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 17.02.2006 №6587/1/1-06 до листа Голови Верховної Ради України В.М. Литвина від 10.02.2006 №11/10-222 щодо вшанування пам'яті полковника Петра Болбочана Міністерство культури і туризму України доповідає.

За повідомленням управління культури Чернівецької обласної державної адміністрації в бібліотеках Хотинської централізованої бібліотечної системи проведені краєзнавчі години, оформлені книжково-ілюстративні виставки про історію становлення Української Народної Республіки та видатних діячів, які сприяли розбудові української державності.

В обласній науковій бібліотеці ім. М. Івасюка відбулася зустріч молоді з професором П. Брицьким, автором книги "Політика і особа П. Болбочана в українській революції".

У жовтні 2006 року буде проведено науково-практичну конференцію "Полковник П. Болбочан: віхи історії, боротьби за українську державність".

Для бібліотек області замовлено книгу "Полковник П. Болбочан: трагедія українського державника" під редакцією В. Сідака.

Відповідно до діючого законодавства виготовлення і встановлення пам'ятних знаків є компетенцією місцевих органів виконавчої влади.

На сьогодні опрацьовується питання щодо встановлення пам'ятного знака на батьківщині П. Болбочана в с. Ярівка Хотинського району Чернівецької області.

Держкомтелерадіо України направлено відповідного листа до Національної радіокомпанії України з проханням підготувати радіопередачу, присвячену українському військовому діячу Петру Болбочану.

Додаток: копія листа управління культури Чернівецької ОДА.

Заступник Міністра

О.Г. Шокало-Бенч

**МІНІСТЕРСТВО
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
УКРАЇНИ**

**MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS
OF UKRAINE**

01018 м. Київ
Михайлівська площа, 1

21 січня 2008 р.

**Голові Чернівецької обласної
організації товариства “Знання”
Я. Курку**

**Голові Чернівецького прес-клубу
Т. Смолдиревій**

Шановні колеги!

Щиро вдячний за запрошений взяти участь у презентації книги “Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР”, підготовленої відомими чернівецькими істориками П. Брицьким та О. Добржанським.

Мені особливо приємно, що Буковина як в науковому, так і в організаційному вимірі також долучається до масштабних урочистостей з відзначення 90-річчя сучасної дипломатичної служби України, які відбувалися впродовж 2007 р. по всій Україні.

Враховуючи міжнародне значення та громадсько-політичну вагу ювілею української дипломатії, МЗС України виступило організатором цілого ряду заходів, покликаних сприяти як утвердженню позитивного іміджу України у світі, так і пропагуванню історії та успіхів сучасної української дипломатичної служби. У цьому зв'язку, заслуговують уваги започаткування роботи Клубу дипломатів – як неформального громадського центру з питань зовнішньої політики, організація Форуму молодіжної дипломатії “На шляху до Європейського дому”, проведення за участю вищо-

го політичного керівництва держави та дипломатичного корпусу урочистих зборів, міжнародних наукових конференцій, виставок і презентацій.

У цьому ряду урочистостей, важливе місце, на моє переконання, займає і презентація книги “Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР”, яку ви проводите напередодні винятково важливого для українців та національної історії Дня Соборності України. МЗС України вітає та підтримує всі ініціативи, спрямовані на вивчення історії української дипломатії, популяризацію здобутків дипломатичної служби, інформування українського суспільства та міжнародної спільноти про основні зовнішньополітичні пріоритети нашої держави.

Користуючись нагодою, щиро бажаю авторам книги професору П. Брицькому та професору О. Добржанському, а також організаторам презентації творчої наснаги і подальших успіхів у дослідженні й пропагуванні історії та сьогодення дипломатичної служби Української Держави.

***З повагою.
Заступник Міністра***

І.М. Гнатишин

■ Я хочу вам розповісти...

Лисанівська земля народила чимало відомих людей, серед яких є лікарі, інженери, поети, кандидати наук, професори, генерали... Про них знають мої односельчани, про цих людей читаємо на сторінках районної газети “Колос”. Усі зібрані замітки зберігаються в школі, у кабінеті української мови і літератури. Вчителька часто приносить їх на уроки, ми з цікавістю вчитуємося в кожен рядочок, а потім пишемо свою замітку. От і цього разу я тримаю в руках вирізку з газети, яка вже пожовтіла від часу. Переді мною “Лист, що став заповітом”.

Я схвильовано читаю рядки, сповнені батьківської тривоги про майбутнє сина, про людську гідність, про добро і зло, про честь і справедливість... “Будь, синку, правдивий з гарними людьми, будь гарним у поведінці, а поганих, які не мають в житті нічого святого, не визнавай за людей”, – читаю в листі, надісланому батьком сину в 1944 році. “Цей лист був останнім, бо через кілька днів батько був смертельно пораненим”, – розповідала наша вчителька. А як же склалася доля цього хлопчика? Де він?

І ось, що ми дізналися на уроці. Із того 13-літнього хлопчика виріс доктор історичних наук, професор кафедри історії України Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Виросла порядна, чесна і високої гідності людина! Це жива історія, це наша пам'ять, це гордість наших Лисанівців. Ця людина все життя виконувала батьківський заповіт, все життя рівнялася на батька!

А за плечима – історія... Петро Павлович Брицький знає, що таке сталінізм не лише з писаної історії та архівних документів: зі шкільних років жив з тавром племінника “ворога народу”.

У 1938 році, коли йому виповнилося 7 років, на очах був заарештований рідний брат батька, котрий жив разом в одній хаті. Тоді ж його і розстріляли.

Після війни в концтаборі у Мордовії загинув брат матері.

Водночас Петро Павлович знає, що таке фашистський режим, бо з 10-річного віку був три роки під гітлерівською окупацією. Старший брат, якого перед війною не приймали в комсомол, три роки знаходився в концтаборі Бухенвальді. Хати двох тіток фашисти спалили тільки за те, що їхні 15-річні дочки втекли від примусового вивезення на каторжні роботи в Німеччину. Одна двоюрідна сестра там і померла... Треба було жити, і не просто жити, а вижити, бо так наказав батько. На нього рівнявся Петро Павлович, коли вчився у школі ФЗН на столяра. І тоді, коли здобував вищу освіту, тепер, будучи такою поважною людиною. Ми переконані у цьому, тому що Петро Павлович, приїжджаючи на могили рідних щороку в село, дарує нам свої книги, зустрічається з учителями, є почесним гостем у нашій школі.

Як приємно відчувати, що знаєш таку людину. Як проймаєшся гордістю від того, що він мій земляк. Як хочеться вчитися, щоб бути у чомусь схожою на нього.

Ця людина своїм життям, вдачею, працею подає нам приклад великої сили волі, добра, честі, наполегливості, вчить жити за законами людяності.

*Г. Стародуб,
учениця 11 класу
Лисанівської ЗОШ І-ІІІ ст.*

*(Колос : газета
Старосинявського району. –
2007. – 17 берез.)*

Із життєвої хроніки...

- 5 лютого 1931 р.** – у с. Лисанівці Меджибіжського району Кам'янець-Подільської області народився Петро Брицький.
- 1898-1944 р.р.** – роки життя батька Петра Олексійовича Брицького.
- 1901-1997 р.р.** – роки життя матері Мотрі Степанівни.
- 21 лютого 1938 р.** – семирічний Петрик став свідком арешту дядька Йосипа, згодом розстріляного НКВС, і на довгі роки надбав "статус" "племінника "ворога народу.
- 19 травня 1941 р.** – з Похвальною грамотою закінчив 3-й клас Лисанівської середньої школи.
- 8 березня 1944 р.** – радянські війська звільнили село Лисанівці і 13-річний Петро Брицький став колгоспним їздовим.
- Грудень 1946 р.** – у пошуках хліба щоденного поїхав до Львова, став учнем школи ФЗН, здобув професію столяра.
- 1948 р.** – екстерном здав іспити й отримав свідоцтво з відмінними оцінками про закінчення семирічки та Похвальну грамоту.
- 1948-1951 р.р.** – навчався у Станіславській фельдшерській школі, яку закінчив з відзнакою.
- Липень-грудень 1951 р.** – виконував обов'язки завідувача дільничної лікарні в с. Динівці Новоселицького району Чернівецької області.

- 1951-1954 р.р.** – служба в лавах Радянської армії.
- 1952-1953 р.р.** – навчався у Львівській середній школі робітничої молоді №15, здобув повну середню освіту.
- Грудень 1954 р.** – призначений фельдшером у смт Берегомет Вижницького району Чернівецької області.
- 1955-1962 р.р.** – фельдшер с. Лопушна Вижницького району, у 1957-1959 рр. за сумісництвом – учитель історії місцевої семирічної школи.
- 1955-1961 р.р.** – навчався на заочному відділенні історичного факультету Чернівецького державного університету.
- 1958 р.** – одружився з Галиною Федорівною Бойко, яка за направленням прибула в с. Лопушна Вижницького району на посаду акушерки.
- 18 травня 1959 р.** – народився син Павло.
- 1960-1962 р.р.** – завпарткабінетом Вижницького райкому, інструктор Чернівецького обкому Компартії України.
- 1962-1967 р.р.** – заступник директора, директор Вижницької районної заочної середньої школи.
- 12 березня 1963 р.** – народилася дочка Євгенія.
- 1967-1973 р.р.** – директор Вижницької загальноосвітньої школи-інтернату.
- 1963 р. – до тепер** – лектор, член правління Чернівецької обласної організації товариства "Знання"
- 17 липня 1967 р.** – отримав Грамоту Всесоюзного товариства "Знання" за активну участь у пропаганді знань.

- 29 вересня 1969 р.** – за своєчасну і якісну підготовку Вишницької школи-інтернату до нового 1969/70 н.р. нагороджений Грамотою Міністерства освіти УРСР та Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ.
- 1975-1976 р.р.** – навчання в річній аспірантурі Інституту історії АН УРСР.
- Березень 1977 р.** – у спеціалізованій вченій раді Інституту історії АН УРСР захистив кандидатську дисертацію на тему “Інтернаціональний характер антифашистського руху опору в гітлерівських концтаборах (Бухенвальд, Маутхаузен, Міттельбау-Дора)”.
- 2 січня 1977 р. і до тепер** – працює в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича викладачем, старшим викладачем, доцентом, з 1978 р. – завідувачем кафедри історії КПРС, з 1990-го – кафедри політичної історії, з 1990-го – кафедри політичних наук.
- 1982-1984 р.р.** – докторант Інституту історії АН УРСР.
- Червень 1987 р.** – у спеціалізованій вченій раді Київського державного університету імені Тараса Шевченка захистив докторську дисертацію “Допомога країн соціалізму в підготовці кадрів для країн, що розвиваються (1955-1985 рр.)”, загублену у ВАК СРСР.
- 1992 р.** – за заявою перейшов на посаду доцента кафедри історії України.
- 21 січня 1993 р.** – у спеціалізованій вченій раді Білоруського державного університету в Мінську захистив докторську дисертацію на тему “Політика СРСР в підготовці національних кадрів для країн, що розвиваються (1955-1985 рр.)”
- 1993 р.** – обраний професором кафедри історії України.
- 25 лютого 1994 р.** – на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії АН України пройшов нострифікацію докторського диплома.
- 1994 р.** – присвоєно вчене звання професора.
- 28 вересня 2000 р.** – нагороджений Почесною грамотою Міністерства освіти України за багаторічну сумлінну працю, особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність.
- Грудень 2004 р.** – нагороджений Почесною грамотою Головної редколегії “Книги пам’яті України” за активну роботу зі створення історико-меморіального серіалу “Книга пам’яті України”.
- Листопад 2007 р.** – Указом Президента України нагороджений орденом “За заслуги III ступеня” за дослідження Голодомору 1932-1933 років.
- 2008 р.** – відзначений Почесною грамотою Чернівецької облдержадміністрації та обласної ради за значний особистий внесок у соціально-економічний, науковий і культурний розвиток області, вагомий здобутки і активну громадську діяльність та з нагоди 90-річчя Буковинського віча.
- 2008 р.** – нагороджений Почесною грамотою Товариства “Знання” України за вагомий особистий внесок в інтелектуальне і духовне збагачення українського суспільства, багаторічну і плідну працю в товаристві “Знання” України.

ЗМІСТ

Прокопчук В.С.

- С. 1** Науково-педагогічна та громадська діяльність професора
П.П. Брицького

Баженов Л.В.

- С. 23** Погляд зблизька. Співпраця на ниві історичної науки,
буковинознавства і поділлєзнавства

Білецький Б.Ф.

- С. 27** Петро Павлович Брицький – *perpetum mobile!*

Гаврилюк С.В., Гаврилюк О.Н.

- С. 29** Багатогранна особистість (враження про зустрічі з професором
Петром Брицьким)

Комарніцький О.Б.

- С. 31** Доброзичлива і гарна людина

Петренко В.І.

- С. 34** Прекрасна людина!

Романюк І.М.

- С. 36** Шлях вченого (штрихи до портрета П.П. Брицького)

Сідак В.С.

- С. 38** Людина, вчений, педагог

Слободянюк П.Я.

- С. 40** Наш земляк Петро Павлович Брицький

Телячий Ю.В.

- С. 42** Петро Павлович Брицький у моєму житті

Холодницький В.Ф.

- С. 44** Невгамовний Петро Павлович

Ярко Н.

- С. 50** Через сумлінну і цілеспрямовану працю – до успіху

-
- С. 55** Життєвий шлях професора Брицького у світлинах

-
- С. 63** Наукові праці П.П. Брицького

-
- С. 95** Документи. Спомини. Свідчення

-
- С. 114** З життєвої хроніки